

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

AKAD İMPARATORLUĞU VE AKAD ORDUSU
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELİKE KARAKETİR

PROF. DR. REMZİ KUZUOĞLU

AKSARAY-2024

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

AKAD İMPARATORLUĞU VE AKAD ORDUSU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELİKE KARAKETİR

DANIŞMAN : PROF. DR. REMZİ KUZUOĞLU

JÜRİ ÜYESİ : DOÇ. DR. ÖMER KAHYA

JÜRİ ÜYESİ : DOÇ. DR. ŞAFAK BOZGUN

AKSARAY-2024

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Melike

Soyadı : KARAKETİR

Bölümü : Tarih

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Akad İmparatorluğu ve Akad Ordusu

İngilizce Adı : Akkadian Empire and Akkadian Army

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Melike KARAKETİR

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Melike KARAKETİR tarafından hazırlanan “Akad İmparatorluğu ve Akad Ordusu” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: (Prof. Dr. Remzi KUZUOĞLU)

(Tarih, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Doç. Dr. Ömer KAHYA)

(Sumeroloji, Ankara Üniversitesi)

.....

Üye: (Doç. Dr. Şafak BOZGUN)

(Hititoloji, Ankara Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 14/06/2024

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

İmza

TEŞEKKÜR SAYFASI

Tezimin her aşamasında bilgi ve tecrübeleriyle bana yardımcı olan kıymetli danışmanım Prof. Dr. Remzi KUZUOĞLU'na ve bana her zaman destek olan canım aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Sami kökenli bir topluluk olan Akadlılar, Sümerliler döneminde (MÖ. Üçüncü binyıl) Mezopotamya'ya gelmişler ve bir süre bu bölgede bulunan Sümerlilerin hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Sümer kentleri arasında yaşanan anlaşmazlıklardan faydalanan Akadlılar, bir süre sonra bölgede üstün bir güç haline gelmiş ve Sargon önderliğinde bir imparatorluk kurmuşlardır. Yapılan bu çalışmada ilk olarak Sümerliler döneminden itibaren Akadlıların varlığı ele alınarak, yükselmeleri, bir imparatorluk kurmaları ve sırası ile kralların gerçekleştirdiği seferler değerlendirilmiştir. Bu çalışma sonucunda Akad kralı Sargon döneminde yapılan askeri harekâtların Akadlıları büyük bir imparatorluğa götürdüğü, oğulları zamanında imparatorluğun korunduğu, torunu Naram-Sin döneminde ise askeri faaliyetlerin devam ettiği, Şar-kali-şarri döneminde ise imparatorluğun zayıfladığı ve bir süre sonra da yıkıldığı görülmektedir. Sonuç olarak; Akadlı Sargon liderliğinde başlayıp tarihin ilk imparatorluğuna giden yolda en büyük rolün Akad Ordusu'na ait olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akad, Krallar, İmparatorluk, Askeri seferler

Bilim Kodu: 110802

Sayfa Adedi: 77

Yazar: Melike KARAKETİR

Danışman: Prof. Dr. Remzi KUZUOĞLU

ABSTRACT

Akkadians, a Semitic community that first appeared in history during the Sumerian period, BC. They came to Northern Mesopotamia around the third millennium BC and lived for a while under the rule of the Sumerians in this region. As a result of the disputes between the Sumerian cities, the Akkadians became a superior power in the region after a while and established an empire under the leadership of Sargon. In this study, firstly, the existence of the Akkadians since the Sumerian period was discussed, and their rise, establishment of an empire, and the campaigns carried out by the kings were evaluated respectively. As a result of this study, it was concluded that a great empire was established in line with the military activities carried out during the reign of Akkadian King Sargon, that the empire was preserved during the period of his successors, that military activities continued during the Naram-Sin period, and that it weakened and the kingdom collapsed during the Shar-kali-Sharri period.

Keywords: Akadian, Kings, Empire, Military expeditions

Science Code: 110802

Page Number: 77

Author: Melike KARAKETİR

Supervisor: Prof. Dr. Remzi KUZUOĞLU

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
AKADLILAR	11
1.1. Samiler.....	11
1.2. Akadlılara ait Kaynaklar.....	13
1.3. Akad İmparatorluğu.....	14
1.4. Akad Kralları	18
1.4.1. Sargon/Şarru-kēn	18
1.4.2. Rimuş	21
1.4.3. Maniştuşu	22
1.4.4. Naram-Sin	23
1.4.5. Şar-kali-şarri	25
İKİNCİ BÖLÜM	27
AKAD ORDUSU	27
2.1. Sargon'un Askeri Faaliyetleri.....	29
2.2. Naram-Sin'in Askeri Faaliyetleri	38
2.3. Silahlar ve Savaş Ekipmanları	45
SONUÇ	47
KAYNAKÇA	51
EKLER.....	55
EK. 1. Mezopotamya coğrafyası.	55
EK. 2. Akad İmparatorluğu sınırları.	56

EK. 3. Ur standardı.	56
EK. 4. Akbabalar steli.	57
EK. 5. Kral Sargon dönemine ait savaşçıların resmedildiği bir stel.	58
EK. 6. Sargon döneminde tutsakların resmedildiği bir stel.	59
EK. 7. Naram-Sin, dört bölgenin kralı yazan bir vazo.	60
EK. 8. Naram-Sin ile Susa hükümdarı (?) arasında imzalanan ittifak antlaşması.	60
EK. 9. Rimuş dönemine ait savaşçıların resmedildiği bir stel.	61
EK. 10. Sargon dönemine aittir.	62
EK. 11. Naram-Sin steli.	63
EK. 12. Akad İmparatorlarından Sargon veya Naram-Sin.	64
EK. 13. Sargon'un Amurru ve Elam'daki fetihlerine ait stel.	64
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	65

KISALTMALAR

BKZ:	Bakınız
C:	Cilt
ÇEV:	Çeviri
ED:	Editör
MÖ:	Milattan Önce
MS:	Milattan Sonra
SS:	Sayfa sayısı
S:	Sayı
TDK:	Türk Dil Kurumu
TTK:	Türk Tarih Kurum

GİRİŞ

Ordu kelimesi, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “*bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü, amaç, nitelik vb. yönlerden benzeyen insanların bütünü*” manasına gelmektedir.¹ Devletin en temel yapılarından birisi olan ordu kavramının kullanımı günümüzden 5000 yıl öncesine uzanmakta olup ilk izler Mezopotamya’yı işaret etmektedir. Medeniyetin beşiği olarak adlandırılan Mezopotamya coğrafyası insanların ilk yerleşim yerlerinden birisidir. Mezopotamya’yı yurt edinen toplumlar aralarında iyi ilişkiler kursalar da çeşitli nedenlerden ötürü zaman zaman anlaşmazlıklar yaşamışlar; ister farklı ister ortak kültüre sahip olsunlar birbirlerine karşı üstünlük mücadelesi içerisinde olmuşlardır. Bu mücadelenin başarıya ulaşmasındaki en önemli unsur ise ordu olmuştur.

Mezopotamya kelimesini ilk kez kullanan eski Yunan seyyahları ve tarihçileridir.² Yunanca “mesos” (orta) ve “potamos” (nehir) kelimelerinden türetilmiş olan Mezopotamya “iki ırmak arasındaki bölge” anlamına gelmektedir. Bu iki nehir Doğu Anadolu’dan doğmakta olup Anadolu’dan ayrıldıktan sonra Bağdat yakınlarında birbirlerine çok yaklaşılmaktadırlar (30 km kadar). Daha sonra Kurne’de birleşen nehirler, Şattü’l adını alarak Basra körfezine dökülür.³ Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bu topraklara Eski Mısırlılar “Naharina”, İslami devirlerde ise ada anlamına gelen “Cezire” denilmiştir.⁴

Mezopotamya tek bir isimle nitelendirilmemiştir. Başlangıçta bu bölgenin güney bölümü Sümer olarak kabul edilirken zaman içerisinde bu coğrafyada yer alan Babil kentinden dolayı ismi değişerek Babilonya olarak adlandırılmıştır. Kuzey bölümü ise Asur ülkesi olarak anılmıştır.⁵

MÖ. 64 – MS. 24 yılları arasında yaşamış Yunan tarihçi ve ünlü coğrafyacı Strabon tarafından bu bölge, kuzey ve güney olmak üzere iki farklı şekilde adlandırılmıştır. Kuzeyine

¹ TDK, TDK Yayınları, (Ankara, 2015), 1692.

² Murat Tekin. “Eski Mezopotamya’da Coğrafi ve Etnik Yapı”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. (2014), C. 2, 111-125.

³ Burcu Kaymak, “M. Ö. IV. ve II. Binlerde Mezopotamya’ya Göçler ve Göç Sonrası Siyasi Gelişmeler”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2011), 4.

⁴ Ekrem Memiş, *Eski Mezopotamya Tarihi*, (Bursa: Ekin Yayınevi, 2015), 5.

⁵ Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 14.

Mezopotamya, güneyine ise Babil denilmiştir. MS. 1. yy 'da yaşamış olan Romalı komutan ve filozof Plinius ise sınırların daha geniş olduğunu savunarak bölgeyi Irak'a denk gelecek şekilde genişletmiştir. Mezopotamya adı verilen bu bölgenin kuzeyinde Toros Dağları, güneyinde Basra Körfezi, doğusunda Zagros Dağları ve batısında ise Suriye Çölü yer almaktadır.⁶

Mezopotamya, Yukarı Mezopotamya ve Aşağı Mezopotamya olarak iki ana kısma ayrılarak da ele alınmaktadır. Yukarı Mezopotamya olarak adlandırılan topraklar Toroslar'dan Bağdat'a, Aşağı Mezopotamya toprakları ise Basra Körfezi'nden Irak ortalarına kadar uzanan kısımdır. Başka bir ifadeyle; Dicle ve Fırat nehirlerinin birbirlerine en fazla yaklaştıkları Bağdat'a kadar kısım, Kuzey Mezopotamya; bu kesimin güneyi ise Güney Mezopotamya olarak ifade edilmektedir.⁷ Bu bölge aynı zamanda "Verimli Hilal" olarak da adlandırılmaktadır. Bu ifadenin kullanılmasının sebebi topraklarının verimli olması ve hilale benzemesidir. Günümüzde Mezopotamya'nın büyük bir kısmı Irak toprakları içerisinde kalmaktadır.⁸

Mezopotamya coğrafyası iki yüksek dağ ile çevrilmiştir. Bu dağlardan ilki, batıda bulunan Amanos Dağları'dır. İkincisi ise doğuda yer alan Zagros Dağları'dır. Dağlarla çevrili olan bu bölgede tuzlu göller ve çöller bulunmaktadır.

Mezopotamya için Dicle ve Fırat nehirleri çok önemlidir. Tıpkı Mezopotamya ismi gibi "Dicle = Tigris ve Fırat = Euphrates" isimleri de Yunanca kökenlidir. İlk çivi yazılı kayıtlarda, Dicle'nin orijinal adı "İdiglat", Fırat'ın ise "Buranun" olarak kullanıldığı bilinmektedir. İncil'de ise İbranice Dicle "Hiddeel", Fırat "Prat" olarak geçmektedir. Fırat Nehri, Van Gölü'nün kuzeyindeki Karasu ve Murat Nehirlerinden beslenerek Güneydoğu Toros Dağlarına yönelmekte ve bu alanda aldığı bol yağış suları ile birlikte Mezopotamya içlerinden güneye devam etmektedir. Yaklaşık 2700 kilometrelik uzunluğuyla güneybatı Asya'daki en uzun nehirdir.⁹ Dicle nehrinin uzunluğu 1900 kilometredir. Türkiye sınırları içerisindeki uzunluğu 523 kilometredir. Nisan ayının sonunda su seviyesi yükselmektedir. Mart ve Mayıs ayları arasında ise düzensiz yağışların sebep olduğu taşkınlar

⁶ Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 15.

⁷ Selim Ersoy, "M.Ö. II. Binde Mezopotamya-Anadolu Siyasî Münasebetleri", (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2008), 11.

⁸ Burcu, "M. Ö. IV. ve II. Binlerde Mezopotamya'ya Göçler ve Göç Sonrası Siyasî Gelişmeler", 5.

⁹ Yunus Çiftçi, "Yukarı Mezopotamya Bölgesi, Başlangıcından Neolitik Çağ'ın Sonuna Kadar Anıtsal Yapıların Kültürel, Sosyal ve Ekonomik Bağlamda Değerlendirilmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2021), 25.

görülmektedir.¹⁰ Dicle, Güneybatı Asya'nın en büyük ikinci nehri¹¹ olup Türkiye'nin doğusunda yer alan Hazar Gölü (Elazığ) yakınlarındaki Hazar Baba Dağı'nın güneyinde yer alan Yıldızhan çevresindeki bir kaynaktan çıkmakta ve Fırat Nehri ile birleşene kadar 1900 km yol kat etmektedir.¹²

Bölgenin doğal koşullarında görülen zamansız değişimler, mesela, Basra Körfezi'nin bahar gelgitleri denizin 2–3 metre kadar kabarmasına yol açmakta, güneyden esen rüzgârların sürekliliği, nehirlerin yataklarında yetmiş santimetre civarı yükselmelerine neden olmaktadır.¹³ Suyun boş yere harcanmasının doğru olmayacağı düşüncesi ve yaz aylarının kurak geçmesi sebebiyle bu yükselmeleri engellemek için bentler ve duvarlar yapılmıştır. Ayrıca bu coğrafyada yaşayan insanlar çevrelerini yaşanabilir kılmak amacıyla gelişmiş su kanalları yapmışlar, böylelikle topraklarını daha verimli hale getirmişlerdir.

Bölge yeryüzü şekillerinden dolayı kuzey ve güneyde farklılık göstermektedir. Mezopotamya'nın kuzey bölümü dağlık ve engebeli olmasından dolayı soğuk bir iklime sahiptir. Çöl özelliklerinin hâkim olduğu bu bölgede yaz aylarında sıcaklık elli dereceye ulaşmaktadır.¹⁴ Ayrıca bölge kuru tarım faaliyetlerinin yapıldığı yarı kurak yaylalarla çevrilmiş geniş bir dağ eteği bölgesidir. Bölgedeki engebeli araziler nedeniyle tarımsal faaliyetlerde sulama imkânı olmaması yağmura muhtaç kalmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle de bölgenin geçim kaynağı tarımdan ziyade hayvancılık olmuştur.

Güney Mezopotamya'nın toprakları kuraktır ve burada bitki çeşitliliği azdır. Fakat coğrafyanın kurak toprakları, nehirlerin suyuyla sulandığında bereketli hasatların elde edilmesine olanak sağlamaktadır. Kasım ayından başlayarak yeşeren doğa, bitki örtüsünün kısa ömürlü olmasından dolayı Nisan ayında kuramaya başlar. Kuruyan toprak tuzlanmanın artmasına neden olmuştur. Bu nedenle çiftçiler toprağı kazmak ve yeni kanallar açmak gibi sorunlarla uğraşmışlardır.¹⁵

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı bu coğrafyada bir yerleşim yeri kurmak tehlikeli olarak görülse de birçok kavim için uğrak yeri olmuştur. Çünkü Mezopotamya coğrafyasının

¹⁰Büşra Çakmak, “Dünyanın Oluşum Süreci ve Paleolitik-Mezolitik Çağ'da Mezopotamya”, (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2022), 28.

¹¹Ömer Faruk Dağ, “Mezopotamya Coğrafyası ve Jeopolitik Önemi”, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2020), 89.

¹² Ömer, “Mezopotamya Coğrafyası ve Jeopolitik Önemi”, 90.

¹³Recep Yıldırım, *Eskiçağ Tarih ve Uygarlıkları*, (Ankara: Saray Matbaacılık, 2011), 71.

¹⁴Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 17.

¹⁵Tuğba Sabuncuo, “Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Çocuk”, (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2019), 9.

aşılabilir olması bölgede yaşayan kişilerin dışarıya çıkmasına ve dışarıdan gelen kişilerin de bölgeye girebilmelerine olanak sağlamıştır.

Mezopotamya ya da daha geniş haliyle Yakındoğu, bilinen en eski devlet temellerinin, kentsel toplumların ve en erken uygarlıkların ortaya çıktığı, dünyadaki birçok dini olgunun doğduğu, geliştiği bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶ Bu durumun önemli nedenlerinden biri, günümüzden 12 binyıl kadar önce dünyanın kuzey yarım küresinde buzul dönemi yaşanırken buzul hareketlerinin bu bölgeye kadar uzanmamasıdır. Dolayısıyla Mezopotamya coğrafyası tarih öncesi dönemlerden itibaren insan toplulukları için yerleşim yeri olmuştur.

Paleolitik Çağ'ın insanları barınmak için mağaraları tercih etmiştir. Gruplar halinde mağarada yaşayan insanlar doğanın sunduklarıyla yetinmek zorunda kalmışlardır.¹⁷ Bu çağda insanlar tüketici bir topluluktan oluşmaktadır. Genellikle geçimlerini avcılık ve toplayıcılık yaparak sağlamışlardır. Kerkük'ün 45 km doğusunda yer alan Barda Balka mağaralarında ele geçen yabani keçi ve fil kemikleri bu dönem insanının avladıkları hayvanlar hakkında bazı bilgiler vermektedir.¹⁸

Mezolitik Çağ ise bir geçiş dönemi olup insanlar avcılık ve toplayıcılığa devam etmiştir. Bu dönemde taştan araç-gereç yapılmış ve ateş keşfedilmiştir. Böylelikle insanlar hem yiyeceklerini pişirerek tüketmişler hem de yabani hayvanlardan korunmuşlardır. Kerkük'ün 80 km doğusundaki Hazer Merd Mağarası ve Zap Suyu kenarındaki Şanidar Mağarası'nda hem Paleolitik hem de Mezolitik döneme ait aletler bulunmuştur.¹⁹

Neolitik Çağ'da insanlar tüketici toplumdan üretici topluma geçmiştir. Tarım başlamış, böylece düzenli üretim gerçekleştirmişler; koyun, keçi, sığır ve köpek gibi hayvanları evcilleştirmişlerdir.²⁰ Bu dönem insanı taş temelli, çamurdan evler yapmışlardır. İlk küçük köyler bu dönemde kurulmuştur. Neolitik Çağ'ın ünlü yerleşmelerinden olan Cermo Kuzey Irak'ta yer almaktadır. Torosların eteklerindeki Çayönü yerleşmesi, Şanlıurfa'da bulunan Nevalı Çori Neolitik Çağ merkezlerine örnektir.²¹

¹⁶Yunus, "Yukarı Mezopotamya Bölgesi, Başlangıcından Neolitik Çağ'ın Sonuna Kadar Anıtsal Yapıların Kültürel, Sosyal ve Ekonomik Bağlamda Değerlendirilmesi", 22.

¹⁷Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 37.

¹⁸Tuğba, "Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Çocuk", 11.

¹⁹Firuzan Kinal, *Eski Mezopotamya Tarihi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, 1983), 23.

²⁰Murat Kaplan, "Mezopotamya'da İktisadi Yapı, En Eski Çağlardan Asurlulara Kadar", (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2010), 10.

²¹Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 43.

Mezopotamya coğrafyasında köy yaşamının başlaması ve yazılı belgelerin ortaya çıkışı arasındaki dönem; madencilik veya taş alet yapımında ilerlemeyi gösteren adlardan ziyade yerleşim karakteri, üretim teknolojisi, ev plan tipleri ve o döneme damga vuran kap tipleri gibi ortak kültürel unsurları ifade eden isimler taşımaktadırlar.²² Aşağıda değinileceği üzere Hassuna, Samarra, Halaf ve Ubeyd dönemleri hem bir şehri hem de geniş bölgelerde, farklı zamanlarda kabul edilen kültürel öğeleri ifade etmektedir.

Hassuna (MÖ. 7. Binyılın sonu-6. Binyılın ilk yarısı), Dicle nehri üzerinde kurulmuş bir yerleşim yeridir. Bu dönemin insanları çanak çömleği keşfetmişler; taş döşeli yolları olan köylerinde yolların iki yanına sıralanmış iki odadan meydana gelen evlerde yaşamışlardır. Konutların temelleri taş, duvarları ise çamurdandır. İnsanların başlıca geçim kaynağı ziraat ve hayvancılık olmuştur. Bununla birlikte dokuma ve madencilik alanlarında da faaliyetler görülmektedir.²³

Samarra (MÖ. 7. Binyılın sonu-6. Binyılın ilk yarısı), tarım faaliyetlerinin yapıldığı dağ eteklerindeki bölgenin güneyinde (Dicle) yer almaktadır. Irak'ta Bağdat'ın 110 km kuzeyinde Tel es-Savvan'da yapılan kazılar neticesinde bu dönem insanların köylerde oturduklarını ve tarım yapmak için Dicle sularını tarlalarına ulaştıran ilk kanalları yaptıklarını göstermektedir. Bu doğrultuda tarım çeşitliliği artmış, arpa, buğday ve keten yetiştirilmiştir.²⁴

Halaf (MÖ. 5600-5000) dönemi ise adını Suriye'nin kuzeydoğusunda Haseke İlinde bulunan Tell Halaf adlı yerleşmeden almıştır. Bu dönemde pişmiş topraktan çanak çömlek yapımı görülür. Bulunan ok uçları ve sapanlar avcılığın sürdüğünü göstermektedir. Av betimlemelerinde tuzağa düşmüş boğalar ve avı kovalayan köpekler tasvir edilmiştir.²⁵ Mimari alanda bu dönemin önemli yeniliği ise tholos adı verilen konut tipidir. Tholoslar yuvarlak planlı yapılardır. Bu yapıların ev mi yoksa başka amaçlar için inşa edilmiş bir yapı topluluğu mu olduğu hususu tartışılmalıdır.²⁶ Bazı araştırmacılara göre Tholoslar taş temel ve kerpiç duvar tekniği kullanılan, mekân boyutlarının küçük olduğu evleri temsil etmekte, kimine göre de mezar binaları olduğu ileri sürülmektedir.²⁷

²² Koroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 42.

²³ Cemil Bülbül, "Eskiçağ Tarihinde Sami Göçleri", (Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi, 2005), 7.

²⁴ Koroğlu, Kemalettin, *Eski Mezopotamya Tarihi*, 44.

²⁵ Burcu, "M. Ö. IV. ve II. Binlerde Mezopotamya'ya Göçler Ve Göç Sonrası Siyasi Gelişmeler", 18.

²⁶ İzzet Çıvgın, "Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Levant'ta "Halaf Dönemi" (MÖ 6100- 5300/5100): Maddi Kültür. Geçim Ekonomisi ve Kültürel Temas". *Akdeniz Uygurulukları Araştırmaları Dergisi*, (2020), 1-63.

²⁷ Kınal, Firuzan *Eski Mezopotamya Tarihi*, 31.

Ubeyd (MÖ. 5500-4000) dönemi Kuzeyde Halaf kültürü ile aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Bu kültür ilk olarak Güney Mezopotamya’da Tell El Ubaid höyüğünde incelenmiştir. Bu dönem halkı toprağı ekip biçmiş, inek, koyun gibi süt veren hayvanlar yetiştirmiştir. Sulu tarımın yaygınlaşmasından sonra güneyin ekonomik ve sosyal yapısı, yağmurla tarım yapılabilen kuzeyden dikkat çekici bir şekilde farklılık göstermiştir. Geniş ve uzun açılan kanallar ile sulamanın düzenlenmesi insanları iş bölümüne yönlendirmiş, bu durum önemli projelerin ortaya çıkmasında ve anıtsal yapıların inşasında etkili olmuştur.²⁸

Bu dönemin sonunda insanlık tarihinde yeni gelişmeler artmış, insanlar arasında etkileşim çoğalmıştır. Yeni yaşam yerleri keşfetmek için göçler yaşanmaya başlamış, bu göçler sayesinde farklı topluluklar birbirinden etkilenmiştir.

Tarihi devirlerde Mezopotamya’da Sümerliler, Akadlılar, Asurlular, Babilliler hüküm sürmüşlerdir.²⁹ Bu kavimler sayesinde ilk olarak Mezopotamya coğrafyasında yaşanmış ve hala günümüzde etkileri devam eden birçok gelişme bulunmaktadır.

Mezopotamya’da kurulan ve tarih sahnesine çıkan büyük medeniyetlerden biri Sümerlilerdir. MÖ. 3500 yıllarında Güney Mezopotamya’da görülen Sümerlilerin nereden geldikleri ve buraya geliş sebepleri konusu tartışmalıdır. Kimi araştırmacılara göre, MÖ. 4000’lerde Orta Asya’da büyük kuraklıklar meydana gelmiş ve Sümerliler Uruk devrinin başlarında veya ortalarında Mezopotamya’ya göç etmişlerdir.³⁰ Sümerlilerin gelişlerinin hangi yollardan olduğu hala net olmamakla birlikte kendileriyle bağlantılı Subarlular, Kutlar, Elamlılar gibi kuzeyden geldikleri düşünülmektedir. Sümerlilere ait belgelerde Aral ve Kafkas kelimelerinin görülmesi kuzeyden geldiklerine dair bir işaret olarak kabul edilmektedir.³¹ Beressos’un anlattığı Sümer mitolojisine göre deniz yolu ile gelmiş olmaları da muhtemeldir. Bazı uzmanlara göre ise Dilmun adalarından gelmişlerdir. İngiliz ekolüne göre ise Hindistan’ın Prehistorik Harappa ve Mochencadaro kültürleri ile Uruk kültürü arasında münasebetler vardı.³² Sümerlilerin kökeni meselesi henüz aydınlanmamıştır fakat Dünya tarihinin en önemli uygarlıklarından birini meydana getirdikleri kesindir.

²⁸ Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 46

²⁹ Hamza Ateş & Soner Ünal. “Devletin Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğusu’nda İdari Hayat”. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 1, 21-42.

³⁰ Benno Landsberger & Mevrure O. Tosun. “Mezopotamyada Medeniyetin Doğuşu”. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. 2, S. 3, 419-436.

³¹ İlhami Durmuş. “Sümerlilerin Kökeni ve Kültürü”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, S. 17, (2018), C. 5, 177-200.

³² Kınal, Firuzan *Eski Mezopotamya Tarihi*, 18.

Sümer ekonomisinin temeli bütün Mezopotamya’da olduğu gibi tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Başlıca tarım ürünleri buğday, arpa ve çavdardı. Hayvancılık alanında ise öküz, keçi ve koyun yetiştiriciliği önemliydi. Sümerliler, kendilerinden önce güneydeki bölgede yaşayan kavimlerin medeniyetine, beraberinde getirdikleri yeni unsurları da katarak mevcut köy kültürlerini kent kültürü haline getirmişlerdi. Sümerlilerin Mezopotamya’ya yerleştikleri bu döneme arkeologlar tarafından Uruk Çağı adı verilmektedir.³³

MÖ. 3500’lerden itibaren Uruk, Kiş, Eridu, Lagaş ve Ur gibi kentleri kuran Sümerliler devlet olabilmek bilinci adına ilk adımı atan uygarlıktır.³⁴ Sümerliler MÖ. 3200’lerde çivi yazısını bulmuş ve bu yazı, yaklaşık 3000 yıl Akad, Asur, Pers, Babil, Hitit ve Urartu toplumları tarafından kullanılmıştır. Aynı zamanda ilk yazılı kanunlar, matematik, tıp, mühendislik ve astronomi gibi alanlarda Sümerliler öncü rol oynamışlardır. Neolitik Çağ’da ortaya çıkan en erken kabartmalar, heykeller, küçük el sanatları ile teknolojik gelişmeyi gösteren çömlekçi çarkı, saban, tekerlek, yelkenli tekne ve tonoz Mezopotamyalı toplumların uygarlığa sağladıkları katkılardandır.³⁵

MÖ. 3. Binyıl’da Kuzey Mezopotamya’ya göç yoluyla gelen Akadlılar bir süre Sümerlilerin yanında ücretli asker ve işçi olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu iki halk, Sümerliler ve Akadlılar, yüzyıllarca bir arada yaşadılar ve yavaş yavaş birbirlerine asimile oldular.³⁶ Akadlılar Mezopotamya’ya geldiklerinde bölgede Sümer kentleri bulunmaktaydı. Ne var ki Mezopotamya’da siyasi birlik söz konusu değildi. Bunun nedeni Sümer kentleri arasında yaşanan kadim anlaşmazlıklardı. Akadlılar bu durumdan faydalanmış; zaman içinde bölgeye yapılan göçlerle Akadlıların sayısı giderek artmış, nihayetinde de Sümer kent devletleri arasındaki anlaşmazlıklardan faydalanarak siyasi varlıklarını güçlendirmişlerdir.

Dünyada ilk düzenli ve sürekli ordu, Akadlılar tarafından kurulmuştur. Bu ordunun Mezopotamya coğrafyasında kurulmasının nedenini sadece Akadlıların savaşçı bir topluluk olmalarına bağlamak yeterli değildir. Bölge bulunduğu konum itibarıyla zaman zaman göçebe topluluklar tarafından yağmalanmakta idi. Bu sebeple yerleşik toplumlar yaşadıkları coğrafyayı korumak ve savunmak zorundaydılar. Mezopotamya coğrafyasında bir siyasi

³³Yıldırım, Recep *Eskiçağ Tarih ve Uygarlıklar*, 73.

³⁴Gamze Ebru Çiftçi, *Tarihsel Süreçte Yönetim Düşüncesi*, (İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2019), 19.

³⁵Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 15.

³⁶Julia M. Asher Greve & Joan Goodnick Westenholz, *Goddesses in Context: On Divine Powers, Roles, Relationships and Gender in Mesopotamian Textual and Visual Sources*. (Fribourg/Göttingen: Academic Press/Vandenhoeck Ruprecht, 2013), 60.

birlik kurulamaması ve kentler arasında yaşanan anlaşmazlıklardan Akadlı Sargon faydalanmış, sonuçta hem dünyanın ilk imparatorluğu hem de ilk ve sürekli ordu Mezopotamya coğrafyasında kurulmuştur.

Akad İmparatorluğu'nun kurucusu Sargon'un Mezopotamya'da hâkimiyetini sağlamasında en büyük unsur ordunun desteğini alması olmuştur. Sargon, Sümerlilerin yanında ücretli asker olarak çalışan Akadlıları yanına çekmiş, onların desteği ile Kiş kralı Ur-Zababa'yı tahtından indirerek yönetimi ele geçirmiştir. Zaman içinde daha da güçlenen Sargon Sümer kentlerini zapt ederek Akad'ın sınırlarını genişletmiştir. Mezopotamya'da merkezi bir yapılanma oluşturmayı başaran, Dünya tarihinin ilk imparatorluğunu kuran Sargon (MÖ.2334-2279) 55 yıl boyunca gerçekleştirdiği fetihler neticesinde imparatorluğunu oldukça genişletmiştir.

Sargon'un ölümünden sonra Akad tahtına sırasıyla oğulları Rimuş ve Maniştuşu geçmiştir. Babaları kadar askeri faaliyetleri bulunmamakla birlikte iki kardeş genellikle isyanları bastırmakla uğraşmışlardır. Maniştuşu'dan sonra tahta Naram-Sin geçmiş, dedesinin izinden giderek imparatorluğun sınırlarını genişletmeye çalışmıştır.

Naram-Sin'den sonra Akad kralı Şar-kali-şarri olmuştur. Şar-kali-şarri döneminde Akad egemenliği altında bulunan kentlerin isyanları artarak devam etmiş ve bu bağlamda oluşan iç karışıklıkları devlet kontrol altına alamamıştır. Şar-kali-şarri'den sonra İgigi, Nanum, İmi, Elulu'nun isimleri Akad tahtı için geçmektedir. Şar-kali-şarri'nin ölümünden sonra dört kişinin kendini Akad imparatorluğunun kralı ilân ettiklerini ve aralarında taht mücadeleleri yaşandığı tahmin edilmektedir. Nihayetinde de Akad imparatorluğu yaklaşık olarak MÖ. 2154'te Gutiler tarafından yıkılmıştır.

MÖ. 2100-539 yılları arasında Ortadoğu'nun önemli merkezlerinden bir diğeri de, Babil Devletidir. Dini ve kültürel değerleri ile ön plana çıkan bu şehir, "Mutlak Krallık" anlayışının izlerini taşıyan ilk devlettir.³⁷ Uzun yıllar boyunca Sümer ve Akadlıların hâkimiyeti altında yaşayan Babilliler; işçi, asker ve tacir olarak çalışmışlardır. Sonraları güneydeki İsin-Larsa şehirleri ve Elam, daha sonra kuzeydeki Asur, Eşnunna ve Mari krallıkları ile üstünlük elde etmek için bir savaşın içine girmiş ve bölgesel güç haline gelmişlerdi.³⁸ Eski Babil sülalesinin kralları hakkında fazla bilgi olmamakla birlikte en ünlü

³⁷ Hamza Ateş & Soner Ünal. "Devletin Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğusu'nda İdari Hayat", 21-42.

³⁸ Koroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 104.

hükümdarı Hammurabi'dir. Onun öncülüğünde güçlü bir devlet olmayı başarmışlardır.³⁹ Hammurabi'nin ölümüyle Larsa, Ur, Uruk gibi şehirler birleşerek ittifak yapmışlardır. Hitit kralı I. Murşili MÖ. 1595'te Babil şehrini ele geçirmiştir. Mezopotamya'ya ise bu dönemlerde Kassit, Mitanni gibi uygarlıklar egemen olmuştur. Yeni Babil krallığının bilinen en ünlü hükümdarı ise Nabukadnezar'dır. Babil Asma bahçeleri, İhtar Kapısı, Babil kulesi onun döneminde yapılmıştır. Asur kralı II. Sargon'un baskılarıyla devlet zayıflamıştır. MÖ. 539 yılında Persler Babil'i ele geçirmiştir.

Bir diğer Sami kavim Asurlulardır. Asur ismi ile ilk kez MÖ. 3. Binyılın ikinci yarısına tarihlendirilen Akad Dönemi metinlerinde geçmektedir. Asur şehri, Dicle'nin batı kıyısında yer alan Musul'un 90 km güneyinde, Cebel Hamrin'in kuzeyinde yer almaktadır.⁴⁰ Sümer Kral Listesine göre, erken dönemde kırkın üzerinde kralın hüküm sürdüğü bilinmektedir. Fakat bu krallardan birkaçı hakkında bilgiye sahibiz. Bu dönemde bir süre Sümer kent devleti Kiş'in, ardından da Akad İmparatorluğu ve III. Ur Hanedanlığı'nın egemenliği altında yaşayan Asur, MÖ. 3. Binyılın sonunda III. Ur Hanedanlığı'nın yıkılmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanmıştır. Asur tarihi üç başlık altında incelenmektedir: Eski Asur, Orta Asur, Yeni Asur.⁴¹ Ticarete etkili rol oynayan Asurlular MÖ. 2. Binyılın başlarında Anadolu'ya gelerek ticaret kolonileri kurmuşlardır. Anadolu ve Mezopotamya arasında bir köprü görevi üstlenen bu kavim uzun bir süre Mezopotamya coğrafyasında var olmuştur. Eski Asur krallarının en güçlü yöneticisi I. Şamşi-Adad'dır. Kendinden önceki Asur kralları gibi yalın unvanlar yerine çok uzun, süslü kraliyet unvanları kullanmıştır. Asur I. Şamşi-Adad'ın vefatıyla birlikte uluslararası arenadaki önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Orta Asur Döneminde I. Adad-nirari ülke topraklarını Mezopotamya içlerine doğru genişletmiştir. MÖ. 1200 yıllarından itibaren Asurlular, kendi askeri güçlerini kurmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda Asur, Aramilerle, Urartulularla, Zagros halklarıyla ve Babillilerle savaşarak büyümüş⁴², bir süre sonra da Mezopotamya, Suriye, Elam ve Mısır'ı da içine alan büyük ve önemli bir imparatorluk haline gelmiştir.⁴³ I. Tiglat-pileser Orta Asur Döneminin güçlü son kralı olup Arami göçleri Asur'u olumsuz etkilemiştir. Yeni Asur Döneminde II. Adad-nirari Arami halklarına karşı başarılı seferler gerçekleştirmiş; II.

³⁹ Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 109.

⁴⁰ Amelie Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakındoğu*, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 58.

⁴¹ Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 104.

⁴² Şerefhan Ciziri, *Anadolu'dan Mezopotamya'ya Tarih ve Uygarlık*, (Ankara: Doruk Yayıncılık, 1997), 133.

⁴³ Hamza Ateş & Soner Ünal. "Devletin Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğusu'nda İdari Hayat", 21-42.

Asurnasirpal yeniden yapılanma girişimlerini arttırmıştır.⁴⁴ II. Tiglat-pileser döneminde ülkede iç karışıklıklar yaşanmaya başlamış, oğlu II. Sargon zamanında imparatorluk zirveye ulaşmıştır. MÖ. 614 yılında Medler Asur ülkesine saldırarak zarar vermiş, MÖ. 609 yılında ise Asur Babilliler tarafından tarih sahnesinden silinmiştir.

Bu çalışmanın amacı; günümüzden yaklaşık 4300 yıl önce kurulmuş Akad İmparatorluğu'nun o dönemde uzun menzilli askeri seferler gerçekleştiren ordusunun faaliyetlerini incelemektir. Ancak Eskiçağ tarihinde önemli bir yere sahip olan Akadlılar hakkında bilgi veren belgeler yetersizdir. Bu çalışmada az sayıdaki yazılı belgelerin yanı sıra arkeolojik buluntular da ele alınarak Akad ordusu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

“Akad İmparatorluğu ve Akad Ordusu” konulu çalışma 2 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bu kavmin mensubu olduğu Samilere, Akad krallarına ve onlara ait kaynaklara yer verilecektir. İkinci bölümde Akad İmparatorluğu'nun kurucusu olan Sargon, Rimuş, Maniştuşu, Naram-Sin, Şar-kali-şarri'nin askeri faaliyetleri doğrultusunda Akad ordusu ele alınacaktır.

⁴⁴ Koroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 157.

BİRİNCİ BÖLÜM

AKADLILAR

1.1. Samiler

Arap kelimesi, “*Arap Yarımadası’nda yaşamış olan ve yaşayan Sami ırkından gelenler*” olarak ifade edilmektedir.⁴⁵ Tevrat anlatılarına dayanan eski kitaplarda, ikinci Hz. Âdem olarak anılan Hz. Nuh peygamberin oğlu Sam’ın soyundan geldikleri ifade edilen ama konuştukları dilin birbirine çok benzemesinden dolayı Sami olarak adlandırılan halkların baş tipini Arapların oluşturduğu ifade edilmektedir.⁴⁶

Samilerin ilk olarak nereden çıkıp hangi bölgelere yayıldıkları hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. P. Lagrange Samiler’in anayurdunu Mezopotamya’da, E. Hali ise Samiler’in anayurdunu Suriye’de aramıştır.⁴⁷ Hatta Orta Asya kökenli olduğunu savunanlar bile bulunmaktadır. Fakat Winckler’in, Arabistan topraklarının Samilerin anavatanı olduğunu belirten yayının ardından bu konudaki tartışmalar azalmış ve pek çok araştırmacı Samilerin anayurdunun Arabistan olduğunu kabul etmiştir.⁴⁸

Günümüzde çoğunluğun kabul ettiği bu görüşe göre; Filistin, Suriye ve Mezopotamya’ya yapılan göçler, Arabistan’dan kuzeye çıkmış Sami kavimler tarafından gerçekleşmiştir. Mezopotamya medeniyetinin en önemli kavimlerinden biri olarak tarihte yer alan Samiler hem Mezopotamya coğrafyasında hem de Suriye, Filistin bölgelerinde etkin bir şekilde varlık göstermişlerdir.⁴⁹ Sami tipi uzun yüzlü, siyah saçlı, siyah gözlü ve uzun kafalı bedeviler olarak tarif edilmektedir.⁵⁰

Samilerin yurdu olarak bilinen Arabistan bölgesi tarihin hiçbir döneminde Arabistan’a doğru kabile göçüne şahitlik etmemiş, aksine buradan çevre bölgelere yapılan göçleri

⁴⁵ Ergenekon Savrun. “Tarihte Araplar ve Türk-Arap İlişkileri”. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, (2018), 229-257.

⁴⁶ Neş’et Çağatay. “Samiler-Araplar ve Güney Arabistan Devletleri”. *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.3, C. 4, (1995), 44-67.

⁴⁷ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Yakın Şark*, (Ankara: TTK Yayınları, 1987), 34.

⁴⁸ Memiş, Ekrem *Eski Mezopotamya Tarihi*, 53.

⁴⁹ Neşet. “Samiler-Araplar ve Güney Arabistan Devletleri”, 44-67.

⁵⁰ Ahmet Seyrek, *Medeniyete Yön Veren Uygarlıklar*, (İstanbul: Mavi Çatı Yayınları, 2019), 6.

kaydetmiştir.⁵¹ Samilerin Arabistan yarımadasından göç etme nedenlerini iklim değişimi ve ekonomik sıkıntılar olarak sıralayabiliriz. Arap Yarımadası'nda kuraklık döneminin başlamasıyla ırmaklar kurumuş, değişen iklimle birlikte hayat şartları gün geçtikçe zorlaşmıştır. Sonuç olarak, kuraklığın hâkim olduğu Arabistan hem yaşanabilir bir ortam olmaktan çıkmış hem de artan nüfus insanların geçimlerini sağlayamaz hale gelmiştir.⁵²

Eski Mezopotamya tarihinde gerçekleşen dört Sami göçü vardır. Bu göçler genellikle kuzeye doğru gerçekleşmiştir. Kuzeye doğru yapılan Sami göçlerinden ilki MÖ. 3. Binyıl başlarında Akadlılar tarafından gerçekleştirilmiştir. İkinci göç hareketi MÖ. 2500-2000 yılları arasında Amurrular tarafından Filistin ve Suriye civarına yapılmıştır. Üçüncü göç ise “Arami göçleri” olarak bilinmektedir. Aramiler göç sonucunda Suriye, Mezopotamya ve Güneydoğu Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Dördüncü büyük göç ise MS. 7. Yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu göçle birlikte Müslüman Araplar Mezopotamya, Filistin, Suriye, Mısır ve Kuzey Afrika bölgelerine yayılmışlardır.⁵³

Göç eden kavimler zaman içerisinde yerleştikleri coğrafyalardaki yerel toplumların dilini ve yaşam tarzını benimsemişlerdir. Yeni gelenler, ilk olarak küçük çeteler oluşturarak bölgede yaşayan zengin ve kültürlü komşularının topraklarına saldırıp, alabildiği kadar ganimeti gasp edip kaçmışlardır. Böylece komşularını zayıflatmışlar ve ani bir saldırı yaparak onları mağlup etmişlerdir. Bir süre sonra da kendileri yerleşik hayata geçerek medenileşmişlerdir.⁵⁴ Yaşanan göç hareketlerinin özellikle bölgedeki yerleşik kavimler için olumsuz bir durum sergilediğini söylemek mümkündür. Çünkü kendi yurtlarında zaman zaman ücretli asker veya işçi olarak çalıştırdıkları kişilerin üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmışlardır. Göçler silahlı veya silahsız olabilir. İnsanlara fiziki olarak zarar vermeyebilir ama hem göç eden insanların kültürel kimliğini kaybetmesine hem de bölgenin yerli halkının kültürel kimliğine zarar vermesine sebebiyet vermiştir.

İlk Sami göç hareketini gerçekleştiren Akadlılar Mezopotamya coğrafyasında egemen bir güç olana dek Sümer şehir kültürünü özümseyerek bu kültüre katkıda bulunmuş ve sonraki toplumlara aktarılmasında rol oynamışlardır. Bu bağlamda, çivi yazısını benimsemeleri ve kendi dillerine adapte etmiş olmaları önemlidir. Akadca'nın dışında çivi yazısının

⁵¹ Ömer Acar. “Samilerin Anavatanı Üzerine”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 51:1(2010), 415-444.

⁵² Memiş, Ekrem *Eski Mezopotamya Tarihi*, 54.

⁵³ Ekrem Memiş & Cemil Bülbül, *Eskiçağda Göçler*, (İstanbul: Ekin Yayınevi,2019), 21.

⁵⁴ Ömer Acar. “Samilerin Anavatanı Üzerine”, 415-444.

uygulandığı Sami diller Babilce, Asurca, ve Aramice'dir. Yapılarındaki bazı farklılıklarından dolayı Sami kökenli diller Doğu ve Batı olmak üzere başlıca iki gruba ayrılır. Doğu Sami kolunu Akadca, Babilce ve Asurca; Batı Sami kolunu ise Arapça, İbranice ve Aramice oluşturmaktadır. Doğu Sami dillerinin genel adı olarak da kullanılan Akadca MÖ. 3. Binyılın ortalarından 1. Binyılın sonlarına kadar geniş bir bölgede yazılmış ve konuşulmuştur. Akadlılar hem resmi devlet işlerinde hem de dini ayinlerde Sümerceyi kullanmaya devam etmişlerdir. Bu sayede geleneksel kültürün devamlılığının sürdürülmesi kurumlar tarafından sağlanmıştır. Okuma yazma eğitiminin verildiği dini okullar bunlardan biridir. Yaklaşık 1500 yıl sonra, MÖ. 7. yüzyıla gelindiğinde bile Yeni Asur kralı Asurbanipal'in kütüphanesinde Sümer tabletlerinin kopyalama çalışmalarının sürdürülmesi, geleneksel anlayışın Mezopotamya'da ne denli etkili olduğunu gösterir.⁵⁵

1.2. Akadlılara ait Kaynaklar

Akadlılara ait mevcut kaynakların çoğunluğu orijinal olmamakla birlikte bu belgelerin sonraki yıllardaki kopyalarıdır. Sargon ve Naram-Sin'in zafer anıtları, Sarpul Kaya Kitabesi ve Maniştusu Obeliski bu döneme ait kaynaklardır.⁵⁶

Akadlılara ait diğer önemli kaynaklar; heykeller, vazolar üzerinde yer alan yazıtlar, dikili taşlar, Mezopotamya'nın güneyindeki şehirlerinde ele geçen idari ve iktisadi içerikli metinler, askeri seferleri ve tapınak inşalarını konu alan annaller ile Akadlılardan sonra yazılmış, bir nevi efsanevi nitelik de taşıyan metinlerden oluşmaktadır.⁵⁷

Günümüze ulaşan ve Türkiye'de bulunan eserlerden bir tanesi Diyarbakır'da ele geçen Naram-Sin stelidir. Şanlıurfa-Titriş Höyük'de ise ördek biçimli bir ağırlıkta Akad krallarından biri olan Şu-Durul'un adı okunmaktadır.⁵⁸

Akad devrine ışık tutan önemli yazılı metinler şu şekildedir: "Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet, I. Hattuşili'nin Yıllıkları, Hurrice-Hititçe Bir Büyü Metni, Savaşın Kralı Sargon Otobiyografileri, Sargon'un İktidara Gelişi, Sargon'un Başarıları, Sargon Mektupları, Naram-Sin ve Apisal'in Beyi, Erra ve Naram-Sin, Naram-Sin'e Karşı Büyük İsyan, Kutha Efsanesi."

⁵⁵ Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 77.

⁵⁶ Memiş, Ekrem *Eski Mezopotamya Tarihi*, 54.

⁵⁷ Kurtuluş Kıymet. "Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.38, S.66, (2019), 11-66.

⁵⁸ Kurtuluş, Kıymet. "Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar", 11-66.

Savaşın Kralı metninde Sargon Anadolu şehirlerinden biri olan Puruşhanda'ya (Acemhöyük) başarılı bir sefer gerçekleştirmiştir. Bu seferin anlatıldığı metin 3 nüshadır ve nüshalar, Hattuşa-Boğazköy'de, Mısır'da Amarna'da ve Mezopotamya'da Lagaş'da ele geçmiştir. Bu önemli belgenin içeriği şu şekildedir; Sargon'un askerlerle savaş üzerine konuşma yapması, Puruşhanda'nın yol haritası ve tehlikesinin değerlendirilmesi, tüccarların yardım talep etmesi, Puruşhanda şehrinin surlarını yıkarak şehri işgal etmesi.

MÖ. 2. Binyıla tarihlendirilen Sümer Kral Listesi'nde; Sargon'un, bir bahçıvanın oğlu olduğu ve sarayda saki olarak görev yaptığı anlatılırken, MÖ. 8-7. Yüzyıla ait Sargon'un Doğum Efsanesi metninde, Sargon kendi ağzından; nehre bırakılmasını ve tanrıçası İştar'ın teveccühü ile kral oluşu anlatır.⁵⁹ Sargon mektupları, I. Hattuşuli yıllıkları ve Hititçe büyü metni, Sargon hakkında bilgi veren diğer yazılı kaynaklardır.

Naram-Sin hakkında bilgi veren en önemli metinler Büyük İsyan ve Kutha Efsanesi'dir. Büyük İsyan metninde kralların Naram-Sin'e karşı isyanları anlatılmaktadır. Kutha Efsanesi ise Naram-Sin'in tanrısına karşı gelmesi nedeniyle, çıktığı askeri seferlerde aldığı yenilgiler hakkında bilgi vermektedir.

1.3. Akad İmparatorluğu

Dünyanın ve Mezopotamya tarihinin bilinen en eski imparatorluğu'dur. Başkenti imparatorluk ile aynı ismi taşıyan Akad şehri olup Samarra ve Diyala bölgesi dâhil Aşağı Mezopotamya'nın (Babil) kuzey kesimlerinde aranmaktadır.⁶⁰ Akad adı, MÖ. 2350 yıllarında hem Sami kökenli halkları belirtmek hem de Hit-Samarra hattı ile Nippur arasındaki bölgeye atfen kullanılmıştır.⁶¹ İmparatorluğun kurucusu Sargon'dur.

Akad Dönemi tartışmalı olmakla birlikte genel olarak MÖ. 2340 ile 2159 arası kabul edilmektedir. Glassner ise tarihleme için MÖ. 2296 ile 2105 arasına işaret etmektedir. Hanedanlık için kullanılan terimler de "Eski Akad İmparatorluğu", "Akad Dönemi" ve "Sargon Dönemi"dir.⁶² Sonuncusu, anlaşıldığı üzere adını imparatorluğun aynı zamanda kurucusu da olan Sargon'dan almıştır; diğerleri ise Sargon'un başkenti Akad'ın adından türemiştir.⁶³

⁵⁹Kurtuluş, Kıymet. "Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar", 11-66.

⁶⁰ Karen Radner, *The Oxford History Of The Ancient Near East, From The Beginnings to Old Kingdom Egypt and The Dynasty Of Akkad*, (New York Oxford University Press,2020), s. 614.

⁶¹ Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 77.

⁶² Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 78.

⁶³ Kuhrt, Amelie *Eski Çağ'da Yakındoğu*, 58.

MÖ. 3. Binyılın ortalarında Kuzey Mezopotamya'ya göç eden ve yaklaşık 200 yıl Sümerlilerin hâkimiyeti altında varlığını gösteren Akadlıların geldikleri Mezopotamya coğrafyasında Sümer kentleri bulunmaktaydı. Bölgeye yapılan göçler neticesinde Akadlıların sayısı artarak devam etmiş ve yukarıda da belirtildiği üzere, kentler arasındaki anlaşmazlıklardan faydalanarak siyasi varlıklarını arttırmışlardır. Bu mücadelelerin yaşandığı dönem Erhanedanlar devridir. Cemdet-Nasr Döneminin sonundan Akad Devleti'nin kuruluşuna kadar ki süreyi kapsamaktadır⁶⁴ ve kendi içinde üçe ayrılmaktadır: Erhanedanlar Devri I (MÖ. 2850-2650); Erhanedanlar Devri II (MÖ. 2650-2550) ve Erhanedanlar Devri III (MÖ. 2550-2350).

Bu tabakalarda kültür değişikliklerine rastlanmış olup bu değişim, Samilerin göç etmesiyle izah edilmektedir. Cemdet-Nasr Devri'nin (MÖ. 2850) sonlarına tarihlendirilen siyah bir bazalt parçası üzerinde tasvir edilen aslan avı sahnesinde ok ve yayla silahlanmış sakallı insanlar görülmektedir. Fakat daha önceki devirlere ait tasvirlerde Sümerliler sakalsızdılar.⁶⁵ Bu bilgi iki açıdan önem arz etmektedir. Birincisi bu dönemin sonundan itibaren Sümerlilerin yaşadığı bölgeye yeni bir kavim gelmiştir ki bu Akadlılardır. İkincisi ise ok ve yayların tasviridir. Ok ve yayın tasvir edilmesi Akadlıların bölgeye yaptığı göçün silahlı gerçekleştiğini doğrulamaktadır.

Sümer şehir devletleri arasında cereyan eden uzun süreli mücadeleler mevcuttu. Bu mücadelelerin sonunda, Umma kralı Lugalzagesi Uruk kralı Urugakina'yı yenerek Ur, Uruk, Lagaş gibi Sümer kentlerini ele geçirmiş ve kimilerinin ilk Sümer imparatorluğu olarak tanımladığı birliği kurmuştur.⁶⁶ Bu hükümdar, uzun deyişler kullanarak fethedilen şehirlerin kutsallarının (tanrılar) yardımıyla ülkenin krallığına getirildiğini, Sümer dininin baş tanrısı Nippurlu Enlil'in bütün ülkenin sorumluluğunu ona verdiğini ifade eder ve "Yukarı Deniz'den (Akdeniz) Aşağı Deniz'e (Basra Körfezi) kadar olan yolu" denetim altına almakla övünür. Lagaş'ın yenik düşmüş kralının, Urugakina'nın acı ifadeleri metinde şu ifadelerle korunmuştur:

*"Ummalı adam (Lugalzagesi) Lagaş'ı yakıp yıktığı için Ningirsu'ya karşı günah işledi.
Ona (tanrıya) karşı kalkan eli kesilsin! Girsu kralı Uru'inimgina hiç günah işlemedi!
Bu günah, Umma kralı Lugalzagesi'nin tanrıçası Nidaba'nın boynuna!."*⁶⁷

⁶⁴ Kınal, Firuzan *Eski Mezopotamya Tarihi*, 49.

⁶⁵ Ekrem Memiş & Cemil Bülbül, *Eskiçağda Göçler*, 22.

⁶⁶ Eric H. Cline & Mark W. Graham, *Antikçağ İmparatorlukları*, (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 27.

⁶⁷ Kuhrt, Amelie *Eski Çağ'da Yakınoğu*, 56.

Bütün bu söylenenler şu izlenimi uyandırmaktadır: Urukagina (Uru'inimgina), aslında Umma'dan gelen saldırgan Sümerli soydaşlarına karşı herhangi bir direniş emri vermemiştir, çünkü tanrıların adaletine ve kötüye hak ettiği cezayı vereceklerinden emindi.⁶⁸ Lugalzagesi bu başarılı girişimi sonrasında hâkimiyet alanını genişleterek Kuzey Mezopotamya şehirlerini de egemenliği altına almak istemiştir.

Kuzey Mezopotamya'da bulunan kentlerden biri olan Kiş, Ur-Zababa tarafından yönetilmekteydi. Bu kentte Ur-Zababa'nın sakisi⁶⁹ olarak görev yapan Sargon zamanla güçlenerek önemli bir konuma gelmiş ve Lugalzagesi'yi yenerek Mezopotamya coğrafyasında egemenliğini sağlamaya başlamıştır.

MÖ. 2350 yıllarında Sargon'un liderliğinde siyasi bir güç olarak tarih sahnesine çıkan Akadlılar, Mezopotamya'nın güneyindeki Sümer kentlerini ele geçirerek, kuzeydeki Samilerle güneydeki Sümerlileri tek bir devlet altında birleştirmeyi başarmışlardır⁷⁰. Agade topraklarında yeni bir şehir kuran Sargon buraya Bab-İlim "Tanrı Kapısı" adını vermiştir. Sargon, eski kralı Ur-Zababa'yı ve Kiş Krallığı'nın ne zaman ve hangi şekilde ortadan kaldırdığı net değildir.⁷¹ Naram-Sin dönemine ait bir tablette Akad İmparatorluğu'nun kuruluşu şu şekilde anlatılmaktadır:

*"Ecdadım Şarru-kennu Uruk şehrini yıktı. Kişliler'in özgürlüğünü verdi. Onların burun halkalarını yıktı. Ayaklarındaki zinciri kırdı."*⁷²

Akadlılar, Mezopotamya'yı şehir devleti modelinden uzaklaştırarak "bütün dünyayı" yönetmeye aday bir imparatorluk haline getirmişlerdir. Devlet teşkilatı ve yönetim anlayışı açısından yeniliklerin öncüleri olmuşlardır. "Daimi ordu" fikrini ortaya atan ve uygulayan da Akad'lardır.⁷³ Tarihin bilinen ilk imparatoru olan Sargon, kurduğu ordu ile yaptığı fetihler sayesinde imparatorluk topraklarını oldukça genişletmiştir. Akad ordusunun en dikkat çekici özelliği, Sümerlilerden farklı olarak uzak ülkelere, hatta deniz aşırı ülkelere seferler düzenlemiş olmalarıdır.

Sargon'un ölümünden sonra oğulları Rimuş ve Maniştuşu iktidara gelmiştir. Babaları kadar askeri faaliyetleri bulunmayan kardeşlerin genellikle isyanlarla uğraşmak zorunda

⁶⁸Samuel Noah Kramer, *Sümerler*, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002), 85.

⁶⁹ Orduda su dağıtma veya sunma görevini üstlenen kişidir.

⁷⁰ Hülya Kaya Hasdemir. "Akadlı Sargon'un Mezopotamya Hâkimiyetinde Enheduanna'nın Rolü". *OANNES Dergisi*, C.3 / S.2, (2021), 425-438.

⁷¹ Cemil, "Eskiçağ Tarihinde Sami Göçleri", 19.

⁷² Kinal, Firuzan *Eski Mezopotamya Tarihi*, 76.

⁷³ Ekrem Memiş & Cemil Bülbül, *Eskiçağda Göçler*, 255.

kalmışlardır. Maniştusu'dan sonra Naram-Sin imparatorluğun başına geçmiş, dedesinin izinden giderek imparatorluğu genişletme mücadelesi vermiş ve askeri seferleriyle metinlerde adından sıkça bahsettirmiştir. Naram-Sin'den sonra Akad tahtına Şar-kali-şarri geçmiştir.

Tarihsel-mitolojik ve büyü içerikli Hurrice-Hititçe bir metinde de Sargon, Maniştusu, Naram-Sin ve Şar-kali-şarri gibi Akad kralların adı geçmektedir. Metnin 18. ve 19. satırlarında Akad kralları ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Metinde, önce Naram-Sin ve sonra Sargon “bilge” olarak tanımlanmıştır. Metinde gördüğümüz bir diğer isim Maniştusu'nun oğlu Şar-kali-şarri'dir. Söz konusu metinde Şarkapşarren olarak geçen kral ile ilgili kısa bir not düşülmüştür: “Ülkesini başkasına veren”. Muhtemelen bu ifade ile Akad İmparatorluğu'nun sonu ile ilgili bir ima bulunmaktadır. Ancak eldeki veriler devletin sonunun Şar-kali-şarri'nin iktidarından sonra gerçekleştiğini göstermektedir.⁷⁴

Akad imparatorluğunun son dönemlerinde Akad egemenliği altında bulunan kentlerin isyanları artarak devam etmiş ve bu bağlamda oluşan iç karışıklıkları devlet kontrol altına alamamıştır. Nihayetinde de yaklaşık olarak MÖ. 2150'lerde, Mezopotamya'ya hükmeden tarihin ilk imparatorluğu bölgeye göç eden Gutiler tarafından yıkılmıştır.

Dönemler	Kral	Tarihsel dönem
MÖ. 2475-2292		Sargon öncesi dönem
MÖ. 2316-2277	Sargon	Sargon hanedanı
MÖ. 2276-2254	Rimuş ve Maniştusu	Erken Sargon dönemi
MÖ. 2253-2198	Naram-Sin	Klasik Sargon dönemi
MÖ. 2197-2173	Şar-kali-şarri	
MÖ. 2169-2149	Dudu	Geç Akad-Guti dönemi
MÖ. 2148-2134	Şudurul	
MÖ. 2102-2085	Ur-Namma	Namma hanedanı

MÖ. 3. Binyılın ikinci yarısının kronolojisi.⁷⁵

⁷⁴ Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

⁷⁵ Radner, Karen *The Oxford History Of The Ancient Near East, From The Beginnings to Old Kingdom Egypt and The Dynasty Of Akkad*, 615.

1.4. Akad Kralları

1.4.1. Sargon/Šarru-kēn

MÖ. 3. Binyılda Mezopotamya'ya göç eden Akadlılar ilk olarak Sümer ülkesinde hayvancılıkla uğraşmışlar bunun dışında ücretli askerlik, kâtiplik gibi işler yaparak Sümer kentlerinde önemli konumlara yükselmeyi başarmışlardır⁷⁶. Sargon ilk olarak Kuzey Mezopotamya'daki Kiş kralı Ur-Zababa'nın sakiliğini yapmıştır. Bu süreç içerisinde önemli bir konuma gelen Sargon, Kiş Kralı Ur-Zababa'yı bir darbe gerçekleştirerek devirmiş ve kendi imparatorluğunu kurmak adına ilk adımı atmıştır.

Sargon'un Kiş kralı Ur-Zababa ile ilişkisinin hikâyesi ve iktidarın gaspı üç metinde anlatılır: Metin 3 iki sütunlu bir tabletin sol alt köşesinin bir parçasıdır. Metin 4 ise tek sütunludur. İlk iki metin Sümer kültürünün merkezleri olan Uruk ve Nippur'da yazılmıştır. Üçüncü metin ise Babil'de kopyalanmıştır. Bu kompozisyonlar Sargon'un yaşamındaki olayları içermektedir. Metin 5 dikdörtgen bir Eski Babil okul tabletine yazılmıştır. Geç Eski Babil veya Erken Orta Babil Dönemine ait olduğu tahmin edilen metin Babil kazılarında bulunmuştur.⁷⁷

“Sargon, Ur-Zababa sarayından ayrıldı ve Bahçenin kanalına yaklaşıncı, Sargon, bahçenin kanalının yanında uzanmış?”⁷⁸

Sümer şehir devletleri arasında bir birlik sağlanamadığına ve sürekli anlaşmazlıklar halinde olduklarına değinmiştik. Umma kralı Lugalzagesi bu kentler arasında birlik sağlamak sebebiyle kentlere savaş açmıştır. Ancak, Sargon 50 şehrin kralları ile Kiş şehrine de savaş açan Lugalzagesi'yi yenmiş ve yaşlanan kralı bizzat yakalayıp, onu zaferle tutsak edip Tanrı'nın Kapısı'na götürmüştür.⁷⁹ Bu mağlubiyet bir metinde şu ifadelerle aktarılmıştır:

“...Fakat Lugalzagesi için ne yazık ki, Kiş'teki savaşın tanrısı İl Baba, kralını esir almak ve Uruk'u yıkmak için kullanacağı silahını Akadlı Sargon'a verdi. Tanrı Dagan Fırat Nehri'nden çok uzaklardaki Akdeniz sahillerine kadar çoğu ülkeyi Sargon'a verdi. Hatta Enlil, otuz dört savaşın galibi Sargon'a hiçbir rakip vermedi.”⁸⁰

Bu metinde Sargon'un tanrının desteğini aldığı vurgulanmıştır. Sadece bir tanrının desteğini almakla kalmayan Sargon Tanrı İl Baba, Tanrı Dagan ve Tanrı Enlil'in de desteğini almıştır.

⁷⁶ Oğuz Soysal, “Sargon, Nūr-Dagal ve Puruṣḥanda”, Samsat'tan Acemhöyük'e Eski Uygarlıkların İzinde Aliye Öztan'a Armağan, Ed: S. Özkan vd., Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2017, 2117-229.

⁷⁷ Joan Goodnick Westenholz, *Legends of the Kings of Akkade, The Texts, Eisenbrauns*, (Indiana: Winona Lake, 1997), 35.

⁷⁸ Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts, Eisenbrauns*, 53.

⁷⁹ William J. Hamblin, *Warfare In The Ancient Near East To 1600 Bc Holy Warriors At The Dawn Of History* (Usa: Routledge Taylor Francis Group, 2006), 74.

⁸⁰ Thomas Fish. “War and Religion in Ancient Mesopotamia”. *Bulletin of the John Rylands (BJRL)*, Vol. 23, Issue: 2, 1939, 389.

Ayrıca Sargon'un metinde 34 savaş yaptığı ve bu savaşlarda başarılı olduğuna yer verilmiştir. Aldığı galibiyetler neticesinde Sargon "Dört bir yanın kralı" unvanı ile anılmıştır. Sargon sadece Mezopotamya coğrafyasıyla sınırlı kalmayarak birçok ülkeye ulaşmıştır. Kış kralı olan Ur-Zababa Sargon'un yükselişini tehlikeli bulduğu için bir antlaşma metni götürme bahanesi ile onu, rakibi Uruk Kralı Lugalzagesi'ye göndermiştir. Ancak mektupta, mektubu getiren elçinin öldürülmesi gerektiği yazdığını fark eden⁸¹ Sargon Ur-Zababa'dan daha hızlı hareket ederek yönetimi ele geçirmiştir.

*"Uruk silahla vuruldu; krallık Akad'a geçti. Hurma bahçıvanının evlatlığı sonra Ur-Zababa'nın sakisi olan kral oldu. Akad'ı kurdu ve 56 sene yönetti. Şarru-kin'in oğlu Rimuş 9 yıl hüküm sürdü. Rimuş'un büyük kardeşi, Şarru-kin'in oğlu Maniştuşu 15 yıl hüküm sürdü, Maniştuşu'nun oğlu Naram-Sin 37 yıl hüküm sürdü, Naram-Sin'in oğlu Şar-kali-şarri 25 yıl hüküm sürdü."*⁸²

Sargon'un ağzından yazılmış doğum efsanesinin anlatıldığı tablet, kralın doğumu, gençliği, krallığa yükselişi ve kahramanlığını hakkında bilgi vermektedir. Metnin sonunda Sargon kendisinden sonraki krallara hitap etmekte ve gelecekteki krallara öğütler vermektedir.

*"Sargon, güçlü kral, Akad kralı, Annem rahibeydi(?), babamı hiç tanımadım. Babamın erkek kardeşi yaylalarda yaşıyor. Şehrim, Fırat'ın kıyısında yer alan Azupiranu'dur. Bana hamile kaldı, rahibe annem, beni gizlice doğurdu, Beni hasır sepete koydu, bitümle ağzımı su geçirmez hale getirdi, Beni çıkamadığım nehre attı. Nehir beni taşıdı, su taşıyıcısı Aqqi'ye getirdi. Su çekmecesini Aqqi, kovanı indirirken beni kaldırdı, Su taşıyıcısı Aqqi beni evlatlık oğlu olarak yetiştirdi, Su taşıyıcısı Aqqi beni bahçıvanlığına verdi. Ben (hâlâ) bahçıvan iken, İştâr bana âşık oldu. Ve böylece [...] kral olarak hüküm sürdüğüm yıllar, kara kafalı insanlar, ben yönettim ve yönettim. Bakır kazmalarla (en) zorlu dağları aştım. Bütün yüksek dağlara çıktım, bütün dağ eteklerini geçtim, Deniz kıyılarında üç kez yelken açtım. Dilmun bana teslim oldu (?)... Cennetin ve Dünyanın Büyük Seddi(?), yükseldim. [(Çok) olanları(?), kaldırdım... Benden sonra hangi kral çıkarsa çıksın, [X yıl boyunca krallığı sürdürsün]! Kara kafalı insanları o yönetsin! En zorlu dağları bakırla aşsın kazmalar! Bütün yüksek dağlara çıksın! [Bütün dağ eteklerini geçsin]! Denizlerin çevresini üç kez dolaşsın! [Dilmun ona teslim olsun(?)]!"*⁸³

Sargon, rahibe olan annesi tarafından Fırat nehrine bırakılmış ve bir şekilde hayatta kalmıştır. Aqqi adında bir bahçıvan tarafından bulunmuş ve büyütülmüş, sonrasında ise Kış kralı olmuştur. Bu dönemde yönetici doğulduğu gibi yönetici de olunabilmekteydi. Yönetimi sonradan ele geçiren kişiler hâkimiyetlerini tanrısal kökenlere bağlayarak meşruluk kazanmak istemişlerdir. Sargon da bu yöneticilerden birisidir. Doğum efsanesi tanrısal bir anlatı olarak şekillendirilmiş ve mitos halini almıştır. "Babamı bilmiyordum" demesi

⁸¹ Ulaş Töre Sivrioğlu & Muzaffer Ercan Yılmaz, "İlk Çağ Uygarlıklarında Diplomasi". *U.Ü. SBE Dergisi*, C. 10/ S. 2, (2017), 183.

⁸²ERCÜMENT YILDIRIM, *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2017), 69.

⁸³Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts, Eisenbrauns*, 39-45.

yöneticiliği babasından devralmadığını, “güçlü kral” unvanını kullanması ise yönetici olarak ne kadar başarılı olduğunu ortaya koymaktadır.⁸⁴ Metinde geçen “bütün dağ eteklerini geçtim” ve “deniz kıyılarında üç kez yelken açtım” ifadeleri, gerçekleştirdiği askeri faaliyetlerin büyüklüğünü temsil etmektedir. Sargon imparatorluğu boyunca başarılı birçok fetih gerçekleştirmiştir. Uzak ülkelere yaptığı seferlerde bölgeye askeri garnizonlar kurarak ve Akad halkını yerleştirerek şehirleri kontrol altında tutmayı amaçlamıştır.⁸⁵ Sargon’un başka bir önemli özelliği savaş tanrıçası İştâr’ın ona âşık olmasıdır. Sargon’un İştâr’ın gözdesi hatta sevgilisi olması, krallığını çok uzun süre elinde tutmasının ana sebeplerinden biri olarak görülmektedir.⁸⁶ Eski Babil Dönemi metni olan “Ben, Sargon” adlı metinde, Sargon’dan İştâr’ın sevgilisi olarak bahsedilmesi tanrıçasının desteğini aldığı ön önemli göstergesidir.

*“Ben, Sargon, İstar’ın sevgilisi. Kim dolaştı dört bölgenin tamamı boyunca,. . . .
güneşin parlaklığı,(kırık)”⁸⁷*

Sargon’un başarısı sadece yaptığı fetihlerden, kazandığı topraklardan değil, aynı zamanda izlediği politikadan da kaynaklanmaktaydı. Sargon şehir devletleriyle olan ticari ilişkilerine de oldukça önem vermiştir. Yapılan bu ticaret sayesinde Mezopotamya’nın ekonomisi ve siyasi gücü büyümüştür. Özellikle Akadlı tüccarların ticaret yapmak amacıyla Anadolu’ya gittikleri bilinmektedir. Anadolu şehirlerinden biri olan Puruşanda’da yaşanan problemlerden dolayı Akadlı tüccarlar Sargon’dan yardım talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Sargon Akadlı tüccarlardan yol hakkında bilgiler alarak Puruşanda şehrine bir sefer düzenleme kararı vermiştir.

Sargon’un Puruşanda’ya gerçekleştirdiği sefer her ne kadar tüccarların yardım talebi doğrultusunda düzenlenmiş olsa da bu seferin asıl amacı, iktisadidir. Sargon, sefer sonunda hem kendi ülkesinde bulunmayan ürünleri Anadolu’dan temin etmiş hem de ticareti faaliyetin devamlılığını sağlamış olmalıdır. Ayriyeten Anadolu, Mezopotamya için önemli bir gümüş kaynağıydı ve bu nedenle Sargon için cazip bir yağma kaynağı olabilirdi.⁸⁸ Sonuç

⁸⁴Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya’sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 29.

⁸⁵ Gebhard J. Selz, *Sümerler ve Akadlar*, (İstanbul, 2020), 81.

⁸⁶ Marcin Z. Paszke. “From Sargon to Narām-Sîn: some remarks on Akkadian military activity in the II nd half of the III rd millennium bc. The example of Eastern campaigns”. *Acta Archaeologica Lodziencia*, C. 68, 2022, 75-83.

⁸⁷ Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts*, Eisenbrauns. 33.

⁸⁸Hamblin, William J. *Warfare In The Ancient Near East To 1600 Bc Holy Warriors At The Dawn Of History*, 74.

olarak hem uzun mesafeli uluslararası ticaret hem de savaşlarla elde edilen ganimet (altın, gümüş vb.) Akad İmparatorluğu ekonomisinin ana gelir kaynakları idi.

1.4.2. Rimuş

Sargon'un kurduğu imparatorluk kendisinden sonra ilk olarak oğlu Rimuş tarafından idare edilmiştir. Rimuş'un imparatorluğu yaklaşık 9 yıl kadar devam etmiş ve bu dönem içerisinde krala karşı isyanlar başlamıştır. Bu büyük imparatorluk çatısının altında birçok kavim yaşıyordu ve Sargon'un kendilerine yüklemiş olduğu vergilerden kurtulmak istiyorlardı.⁸⁹ Bağımsızlıklarını kazanmak isteyen kentler isyanlar çıkarmışlar fakat başarılı olamamışlardır. Rimuş Ur, Umma, Uruk, Lagaş, Kazallu'nun yanı sıra Adab ve Zabalam gibi birçok önemli Mezopotamya şehrine yayılan bu isyanlar karşısında doğru bir politika izleyerek mücadele etmiş ve krallığını tehdit eden bu durumu bertaraf etmiştir. Bu süreçte Rimuş'un en büyük destekçisi ise kardeşi Maniştuşu olmuştur.

Rimuş çıkan ayaklanmaları bastırmak için şiddet kullanmış olup isyanlar, birçok kişinin hayatına mal olmuştur. Yaklaşık 8000 kişiyi öldürtmüş ve 6000 kişiyi ise sürgüne yollanmıştır. Bu sayılar oldukça fazladır ve isyan eden şehirler bu sebeple yetişkin erkek gücünden yoksun kalmıştır. Ele geçen toprakların bir kısmı hükümdar maiyeti ile yüksek rütbeli askerler arasında paylaştırılmıştır.⁹⁰ Rimuş savaşarak aldığı kentleri vergiye bağlamış sonrasında ise bu kentlerde yaşayan insanları tanrıların tapınağına köle olarak bağışlamıştır.

“Rimuş, Dünyanın kralı, Parahşum kralı Abalgamaş ile yaptığı savaştan zafer elde etti. Zahara, Elam ülkeleri savaş için Parahşum'da toplandı ama Rimuş onlara karşı zafer elde etti. 16212 adamı devirdi ve 4216 kişiyi de esir aldı dahası Elam'ın bütün soylularını ve Elam kralı Emahsini'yi de esir aldı. Sonrasında orta nehir kenarında, Avan ve Susa arasında Zahara'nın komutanı Sargapi'yi ve Parahşum komutanı Sigda'u'yu esir aldı. Dahası onların cesetlerinden şehrin ortasında bir tepe yaptı. Dahası Elam'ın şehirlerini de ele geçirdi, duvarlarını yıktı ve Parahşum'un temellerini Elam topraklarından söktü. Böylece Rimuş, dünyanın kralı Elam'a hükmetti. Tanrı Enlil ona zafere giden yolu gösterdi. Elam ve Parahşum'u ele geçirince 30 mina altın 3600 mina bakır, 300 kadın ve erkek köle aldı ve onları tanrı Enlil'e adadı.”⁹¹

Rimuş yazıtları, Akad askeri uygulamalarına yeni bir unsur katmaktadır: toplu katliam, köleleştirme, mağlup edilen düşmanların sınır dışı edilmesi ve şehirlerinin tamamen yok edilmesi. Politika şuydu; eğer bir şehir Akad kralına isyan ederse, diğerlerine örnek olması

⁸⁹ Memiş, Ekrem *Eski Mezopotamya Tarihi*, 57.

⁹⁰ Gebhard, J. Selz *Sümerler ve Akadlar*, 88.

⁹¹ Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 120.

için tamamen yok edilmeliydi. Krala karşı isyan, tanrılara karşı isyanla aynı şeydi.⁹² Metinde 16212 kişiyi devirdi denmesi oldukça önemlidir. Anlaşıyor ki Rimuş'un çok sayıda askerden oluşan güçlü bir ordusu vardı. Yapılan savaşlarda Elam, Parahşum ve Zahara krallarını büyük bir hezimete uğrattığı anlaşılmaktadır. Cesetlerinden bir tepe yaptı ifadesi ile de Rimuş'un askeri gücüne tekrar bir vurgu yapılmıştır. Tanrı Enlil'e yapılan atıf ise tanrısal desteğin bir göstergesi olmalıdır. Tanrıya köleler adaması da tanrısına olan şükran ifadesidir.

Rimuş'un krallığı döneminde Akad siyasal etki alanının Basra Körfezi'nden Suriye ve Levant bölgesine kadar yayıldığı kabul edilmektedir.⁹³ Genel olarak Rimuş, önemli isyanların ardından Akad imparatorluğunu bir arada tutmayı başarmış ve Elam'daki Akad gücünü sağlamlaştırmıştır.⁹⁴

Şehir	Öldürülen	Esir alınan	Sürgüne gönderilen
Adab, Zabala	15.718	14.576	-
Umma	8900	3540	3600
Ur, Lagaş	8049	5460	5985
Sümer	11.322	-	14.100
Kazallu	12.052	5862	-
Elam	16.212	4216	-

Rimuş'un askeri seferlerindeki düşman zayıtı⁹⁵

1.4.3. Maniştusu

Maniştusu'nun Rimuş'dan sonra tahta çıkıp çıkmadığı tartışmalı bir konudur. Sümer Kral Listesi'ne göre Maniştusu'dan sonra kardeşinin kral olduğu ifade edilse de ele geçen vesikalara göre imparatorluğu bir süre iki kardeşin idare ettiği görüşü de mevcuttur.

⁹²Hamblin, William J. *Warfare In The Ancient Near East To 1600 Bc Holy Warriors At The Dawn Of History*, 79.

⁹³Hasan Kale. "M.Ö.3000'de Anadolu'nun Politik Coğrafyası". *Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi*. S. 9, (2001), 30.

⁹⁴Hamblin, William J. *Warfare In The Ancient Near East To 1600 Bc Holy Warriors At The Dawn Of History*, 80.

⁹⁵Hamblin, William J. *Warfare In The Ancient Near East To 1600 Bc Holy Warriors At The Dawn Of History*, 79.

Rimuş'un imparatorluğun güney ve batısını idare ederken, kardeşinin kuzey ve doğu ülkelerinde kontrolü sağlamaya çalıştığı kabul edilmektedir.⁹⁶

Maniştusu'nun saltanatı 15 yıl kadar devam etmiş ve ağabeyinden sonra imparatorluğun başında 6 yıl daha kalmıştır. Büyük olasılıkla kardeşi ile birlikte imparatorluğu yönetmektense tek başına büyük bir imparatorluğun hâkimi olma isteği ağır basmış ve yöneticilerin desteğini de alarak imparatorluğun başına geçmiştir.⁹⁷

“Standart Yazıtı”na göre, Maniştusu ordusu ile birlikte Basra Körfezi'ni geçerek Umman'da bulunan kıyı kentleri üzerine askeri bir sefer başlatmıştır. Kısmen korunmuş bu yazıt denizaşırı sefere dair bilgiler vermektedir:

“ ...Gemiler Aşağı Deniz'i (Basra Körfezi) geçiyor. Denizin karşısındaki şehirler (sayıca) otuz iki, savaş için toplandılar, ama o (onlara karşı) galip geldi. Dahası, şehirlerini fethetti, hükümdarlarını öldürdü ve onları uyandırdıktan sonra (birlikleri) Gümüş Madenlerine kadar yağmaladı. Aşağı Deniz boyunca dağların kara taşlarını çıkardı, gemilere yükledi ve (gemileri) Akad rıhtımına demirledi. Kendisinin bir heykelini yaptı ve onu tanrı Enlil'e adadı.”⁹⁸

Akad istilasının ne kadar sürdüğü bilinmemekte birlikte, kıyı kentleri yaklaşmakta olan tehdit konusunda uyarılmış olmalıdırlar. Ancak 32 şehirden oluşan koalisyonun Akad ordusunun askeri gücüne karşı koyamadığı anlaşılmaktadır.⁹⁹

1.4.4. Naram-Sin

İmparatorluğun başına Maniştusu'dan sonra Naram-Sin geçmiştir. Sargon'un kurduğu cihan imparatorluğunun geniş hâkimiyet coğrafyasını koruma görevi oğullarından (Rimuş ve Maniştusu) ziyade torunu Naram-Sin'e düşmüştür.¹⁰⁰ Naram-Sin'in ilk seferleri Musul civarına, Kilikya yönüne ve sonrasında Cebel Bîşri'de yerleşik olan Amurrular üzerine olmuştur. Sonrasında Umman'a kadar ilerlemiştir.¹⁰¹

Akad imparatorluğu hakkında bilgiler en önemli belgelerden biri “şar tāmhari (Mücadelenin Kralı)” metinleridir. Bu belgeler Sargon ve torunu Naram-Sin'in gerçekleştirdiği askeri

⁹⁶ Memiş, Ekrem *Eski Mezopotamya Tarihi*, 57.

⁹⁷ Suna Yıldırım, “Eski Çağ'da Darbeler”, (Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2020), 19.

⁹⁸ Hamblin, William J. *Warfare In The Ancient Near East To 1600 Bc Holy Warriors At The Dawn Of History*, 80.

⁹⁹ Marcin Z. Paszke. “From Sargon to Narām-Sîn: some remarks on Akkadian military activity in the II nd half of the III rd millennium bc. The example of Eastern campaigns” 75-83.

¹⁰⁰ Oğuz Soysal. “Boğazköy Kaynakları Işığında Akkad Kralları ile İlgili Edebî-Tarihî Metinler Hakkında Görüşler”. *Colloquium Anatolicum Dergisi*, (2020), 101-120.

¹⁰¹ Gebhard, J. Selz *Sümerler ve Akadlar*, 89.

seferleri içerir. Şar tāmhari metinlerinin nüshaları Anadolu’da Hattuşa (Boğazköy), Mısır’da Amarna’da ve Mezopotamya’da Babil’de olmak üzere farklı yerlerde ele geçmiştir.¹⁰²

Naram-Sin’in askeri seferlerinden biri de Nippur şehri üzerine olmuştur. Akad kralı bu seferin sonunda Enlil Tapınağı’ndaki tanrı heykellerini Akad’a götürmüştür. Ancak Naram-Sin’in bu hareketi tanrıları kızdırmış ve onu cezalandırmak için, ileride Akad’ın can düşmanı olacak Gutileri ortaya çıkartmışlardır. Bu olay şu şekilde anlatılmaktadır:

“Talan edilmiş bir kentin malları değillerdi ama koca gemiler yaklaştı Enlil’in tapınağına, kentteki mallar kaldırıldı. Kentteki malları kaldırırken Akad’ın sağduyusu da kalkıyordu. Gemiler limanda çatırdarken, Akad’ın aklı başından gidiyordu. Kasıp kavuran fırtına bütün ülkeyi sarar. Yükselen sel sularına karşı konamaz. Sevgili Enlil’in Ekur’u yıkıldığı için, Enlil intikamı için neleri yıkacak? Enlil Guti dağlarına doğru baktı; Uçsuz bucaksız dağ sıralarını baştan aşağı taradı. İnsan sınıfından sayılmayan, topraktan pay almayan, engel tanımaz Guti, güdülerini insana, akılları köpeğe, vücutları maymuna benzer. Enlil onları dağdan çıkardı, çekirge sürüleri gibi yayıldılar topraklara, Kollarıyla ovaları kapladılar, Enlil adına hayvan avlarlar adeta, hiçbir şey kurtulamaz kollarından, hiç kimse kaçamaz kollarından. Elçiler artık dağ yollarında gözükmeyiz, ulakların gemisi ırmaklardan geçemez.”¹⁰³

Akad İmparatorluğunun yıkılışının temellerinin bu dönemde atıldığı söylenebilir. Naram-Sin’in yaptığı hatanın sonucu büyük olmuş, Akad’ı yıkılmasına vesile olacak Gutilerle Akadlılar böylece karşı karşıya gelmişlerdir. “Akılları köpeğe, vücutları maymuna benzer” Gutiler, Zağros dağlarının yamaçlarından çıkmışlar ve “çekirge sürüsü gibi yayılarak” büyük kitleler halinde Akad topraklarına saldırmışlardır. Güçleri o denli fazladır ki ayriyeten onların kollarından bir şey kurtulamaz, kaçamazdı. Akad için öyle de olmuştur.

Akadlılar ile Gutiler arasında yaşanan savaşlar Akad ve Elam yazılı belgelerinde yer almaktadır. Bu metinlere göre Akad kralları Gutiler ile savaşmak zorunda kalmıştır. Ancak bu boyların genel yapısına bakıldığında tümüne Guti denilmesinin doğru olmayacağı düşünülmektedir. Bazı araştırmacılara göre Gutiler veya Gutlar olarak adlandırılan bu kavmin, (Gut=Guz=Oğuz) Oğuzlar oldukları ifade edilmektedir.¹⁰⁴ Landsberger’e göre Gutiler en eski Türk kavimlerinden biridir.¹⁰⁵

Sonraki dönemlere tarihlenen metinlerde yer alan bilgilere göre “Guti” adı söz konusu dönemde Zagros dağları çevresinde yaşayan Turuk, Subar, Kuman, Barı, Borü, Gargar,

¹⁰² Burcu, “M. Ö. IV. ve II. Binlerde Mezopotamya’ya Göçler ve Göç Sonrası Siyasi Gelişmeler”, 59.

¹⁰³ Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya’sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 81.

¹⁰⁴ Abdulhalik Bakır. “Kütü’l-Amâre Adı ve Tarihsel Alt Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Oğuz Türkmen Araştırmaları Dergisi*. 1, (2017), 13-28.

¹⁰⁵ Benno Landsberger, *Önasya Kadim Tarihinin Esas Meseleleri* (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1943), 102.

Zengi, Azer gibi farklı Türk boylarının genel adını oluşturmaktaydı.¹⁰⁶ Bu boylar tıpkı zamanında Akadlıların Sümerlilere yaptığı gibi kentlerde kontrolü yavaş yavaş sağlamaya başlamışlardır.¹⁰⁷

1.4.5. Şar-kali-şarri

Naram-Sin'den sonra imparatorluğun başına oğlu Şar-kali-şarri geçmiş ve 25 yıl kadar tahtta kalmıştır. Şar-kali-şarri'nin askeri başarılarından biri Gutilere karşıdır. Akad kralı elde ettiği zafer sonrasında Guti kralı Şarlak'ı esir almış, böylece Guti tehdidi geçici bir süre için bertaraf edilmiştir.¹⁰⁸ Ne var ki Şar-kalli-şarri sadece Gutilerle mücadele etmek zorunda kalmamıştır. Hükümdarlığı döneminde büyük bir isyan da yaşanmıştır:

“Aşağı Deniz'in ötesinden Yukarı Deniz'e kadar dört mahalle hep birlikte ona karşı isyan ettiğinde [Şar-kali-şarri], tanrı Enlil adına insanları ve tüm Dağ Toprakları'nı vurdu ve krallarını prangalarla tanrının huzuruna getirdi. Enlil güçlü olan Şar-kali-şarri, tanrı Enlil'in yetkisine dayanarak bu savaşlarda kimseye merhamet göstermedi.”¹⁰⁹

Naram-Sin döneminin sonuna doğru yaşanan hadiseler ve Şar-kalli-şarri zamanında çıkan isyanlar imparatorluğu zayıflatmıştır. Öyle anlaşıyor ki Şar-kalli-şarri yaşanan tüm olumsuzluklardan kurtulmak için tanrı Enlil'in yardımına ihtiyaç duymuş ve onun için Nippur'da bir tapınak inşa ettirmiştir:

“ Şar-kali-şarri, tanrı Enlil'in sevgili oğlu, güçlü, Akad'ın kralı tanrı Enlil'in uyruğundan, Nippur'daki tanrı Enlil'in tapınağı olan Ekur'u inşa ettirdi.”¹¹⁰

Metinde kendisini tanrı Enlil'in oğlu diye tanıtan Şar-kali-şarri'nin amacı, babasının işlediği günahın cezasını çekmemektir. Naram-Sin'in, Nippur'daki Enlil Tapınağı'na karşı gösterdiği saygısız tavır, Şar-kali-şarri döneminde yaşanan olumsuzlukların nedeni olarak görülmüş olmalıdır. Bir nevi lanet olan Gutiler ve diğer olumsuzluklardan kurtulmak ve tanrılar nezdinde kaybedilen itibarı yeniden kazanmak istenmiş olmalıdır. Ancak Şar-kali-şarri'nin bu hamlesi yeterli olmamış ki, Gutiler güneye doğru ilerlemiş, Sümer kentleri üzerinde kontrol sağlanamamış ve bazı kentlerin bağımsızlık kazanmasına göz yumulmuştur.¹¹¹

¹⁰⁶ Okay Pekşen. “Eski Önasya Tarihinde Gutiler”. *Turkish Studies - Historical Analysis*. C. 15, S. 1, 245-259.

¹⁰⁷ Okay Pekşen. “Eski Önasya Tarihinde Gutiler”, 245-259.

¹⁰⁸ Okay Pekşen. “Eski Önasya Tarihinde Gutiler”, 245-259.

¹⁰⁹ Hamblin, William J. *Warfare In The Ancient Near East To 1600 Bc Holy Warriors At The Dawn Of History*, 100.

¹¹⁰ Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 49.

¹¹¹ Kınal, Firuzan *Eski Mezopotamya Tarihi*, 80.

Şar-kali-şarri'nin 25 yıl kadar süren imparatorluğundan sonra Akad İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu kötü ve belirsiz durum, Sümer Kral Listesi'nde şu şekilde ifade edilmektedir: “*Kim kraldı, kim değildi.*” Bu ifadeden sonra da İgigi, Nanum, İmi ve Elulu isimlerinin yanına 3 rakamı yazılmıştır. Dolayısıyla Şar-kali-şarri ölümünden sonra dört kişinin kendini Akad İmparatorluğu'nun kralı ilân ettiklerini ve aralarında yaşanan mücadelenin üç sene sürdüğü anlatılmak istenmiştir. Bu isimlerden kimin Akad tahtının meşru varisi olduğu bilinmemekte ancak kral listesinde Guti krallarının isimleri de vardır. Bu isimlerden biri, Şar-kali-şarri vesikalarında da adı geçen Elulmeş'tir. Bu ismin, Şar-kali-şarri'nin ölümünden sonra Akad tahtında hak iddia eden dört kişiden Elulu olduğu kabul edilmektedir.¹¹²

¹¹² Memiş, Ekrem *Eski Mezopotamya Tarihi*, 67.

İKİNCİ BÖLÜM

AKAD ORDUSU

Bilinen ilk düzenli ordu Akad İmparatorluğu'na aittir. Akadlılar Mezopotamya coğrafyasında Sümerlilerle uzun bir süre yaşamışlar ve onlardan etkilenmişlerdir. Akad ordusuna değinmeden Sümerlilerin ordusuna dair bilgi vermek doğru olacaktır. Mezopotamya coğrafyasında bulunan kentlerin büyümesi ve aralarında çatışmalar yaşanması, askeri bir organizasyonun zeminini hazırlamıştır.¹¹³ Savaşlarda ordunun başında bulunan Sümer kralı ince bir kumaş veya hayvan derisinden yapılmış bir elbise giyerdi. Kralın kafasında savaşta başı dış darbelerden koruyan bronzdan yapılmış bir başlık olan miğfer bulunurdu.¹¹⁴

Sümer ordusu hakkında bilgi sahibi olduğumuz kaynaklardan birisi Ur standardı diğeri ise Akbabalar Steli'dir.¹¹⁵ Savaş arabası ile ilgili ilk görseller Ur standardı (MÖ. 2600) ve Akbabalar Steli (MÖ. 2500) üzerinde yer almaktadır.¹¹⁶ Ur standardında yer alan tasvirde, arabalar dört hayvan tarafından çekilmekte ve bunlar at değil, yabanî merkepler yani eşeklerdir. Tasvirdeki arabaların çevik olmaması ve manevra kabiliyetinin de bulunmaması savaş arabalarının doğrudan saldırı için kullanılmadığını göstermektedir. Tasvirde de görüldüğü üzere araba fazla sayıda asker taşıyamamakta, sadece bir binici sığabilmektedir.¹¹⁷

Akbabalar Steli adını üzerindeki akbaba tasvirlerinden almıştır. Yaklaşık olarak MÖ. 2900 ile MÖ. 2350 yılları arasına tarihlendirilen Erken Hanedanlık Dönemi'ne ait¹¹⁸ olan stel, tek parça kireç taşından yapılmıştır. Stelden, sadece bütünüün üçte birine denk düşebilecek olan

¹¹³ Abdulhamit Kavak. "Sümer Ordusunda Askeri Organizasyon". *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, (2017) C. 9, S. 36, 1-21.

¹¹⁴ Abdulhamit Kavak. "Sümer Ordusunda Askeri Organizasyon", 1-21.

¹¹⁵ Bkz. EK. 3, EK. 4.

¹¹⁶ Yasin Gür. "Hitit ve Eski Mısır'da Teknolojik Bir Silah: Savaş Arabaları". *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S.3, 675-696.

¹¹⁷ Yasin Gür. "Hitit ve Eski Mısır'da Teknolojik Bir Silah: Savaş Arabaları", 675-696.

¹¹⁸ Nevyire Akpınarlı & Hasan Utku Şatıroğlu. " Akbabalar Dikilitaşı: Sümer Şehir Devletlerinin Aralarındaki Hukuki İlişkilere Dair Çıkarımlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S.71, C. 2, 202, 819-884.

yedi parçası günümüze kadar ulaşmış¹¹⁹ olup üzerinde savaş ve dini tasvirler yer almaktadır. Stelde, Lagaş kentinin kralı Eannatum'un komşusu Umma kentine karşı aldığı zafer tasvir edilmiştir. İki kent arasındaki sorun su ve sınır anlaşmazlıklarıdır.¹²⁰ Akbabalar steli bugüne kadar ele geçen ilk savaş anıtlarından biridir. Kitabenin mitolojik tarafında tanrı Ningirsu'nun savaştaki rolü görülmektedir. Stelin üstten birinci ve ikinci bölümünde Lagaş ordusunu temsil eden bir asker grubu yer almaktadır. Birinci bölümde bulunan askerlerin başlarında miğfer, ellerinde kalkan ve mızrak bulunmaktadır. İkinci bölümdeki askerler de miğferli olup sağ ellerinde uzun saplı mızrak, sol ellerinde savaş baltası taşırken görülmektedirler.¹²¹ Askerlerin önünde giden kişi büyük olasılıkla kral veya soylu bir komutan olmalıdır. Alt parçasında ise savaş arabasında bir kişi tasvir edilmiştir. Büyük olasılıkla yerde resmedilen kişiler mağlup edilen düşman askerleridir. Mağlup olanların karşısında bir komutan ayağını taşın üzerine koymuş, onlara doğru bakmaktadır. Tasvirlerden anlaşıldığı üzere Sümerlilerin savaş aletlerinden biri mızrak (uzun saplı, sivri uçlu silah) ve baltadır. Mezopotamya'da askerlerin kullandığı silahların çoğu, birtakım ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkmıştır. Mesela Kalkolitik Çağ'dan itibaren var olduğu bilinen gürz, vahşi hayvanlardan korunma amacıyla yapılmıştır.¹²² Savaşta düşmandan korunmak için ise kalkan kullanmışlardır.

Sümer askeri organizasyonunda savaş arabaları da önem arz etmektedir. Sümer arabaları tarımsal ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkmış, sonra da savaş araçlarına evrilmiştir. Önceleri kızaklı olan bu arabalar tekerleğin icadından sonra iki ve dört tekerlekli olarak üretilmeye başlanmıştır. Askeri malzeme taşıyan arabaların zamanla savaşlarda kullanıldığı bilinmektedir. Savaş arabalarının arka kısmı açık ve ön kısmında sadaklar bulunmaktadır. Askerlerin engibeli olmayan Mezopotamya coğrafyasında arabanın yan kısımlarından inerek düşmana saldırdıkları düşünülebilir. “*Erin (Asker), Erin.summa (Mızrakçı), Ugula (Komutan), Aga:ush (Takipçi) ve Nu.banda (Kaptan)*” gibi rütbelerin bulunması Sümer ordusunda askeri bir hiyerarşi olduğunun göstergesidir.¹²³ Bu askeri hiyerarşi Akad

¹¹⁹ Nevyire Akpınarlı & Hasan Utku Şatıroğlu. “ Akbabalar Dikilitaşı: Sümer Şehir Devletlerinin Aralarındaki Hukuki İlişkilere Dair Çıkarımlar”. 819-884.

¹²⁰ Okay Pekşen. “ Eski Mezopotamya'daki Savaşlarda Tanrıların Rolü”. *Journal of History Studies* ,(2016), S. 8, C. 2, 55-68.

¹²¹ Nevyire Akpınarlı & Hasan Utku Şatıroğlu. “ Akbabalar Dikilitaşı: Sümer Şehir Devletlerinin Aralarındaki Hukuki İlişkilere Dair Çıkarımlar”, 819-884.

¹²² Abdulhamit Kavak. “ Sümer Ordusunda Askeri Organizasyon”, 1-21.

¹²³ Abdulhamit Kavak. “ Sümer Ordusunda Askeri Organizasyon”, 1-21.

ordusunda da devam etmiştir. Sargon bir metinde yedi bin muharibi, üç bin habercisi, bin seçkin adamı ve köleleri olduğuna değinmiştir.

Akbabalar Steli ve Ur standardı'ndan sonra ordu hakkında bilgi sahibi olduğumuz kaynaklar Akad Dönemine aittir. Mezopotamya coğrafyasında bir süre Sümerlilerle birlikte yaşayan Akadlılar, onların yanında ücretli asker olarak çalışırken savaş aletlerini kullanmayı ve savaş tekniklerini öğrenmiş olmalıdırlar. Akadlıların kullandıkları savaş aletleri; mızrak, topuz, kalkan, balta, ok ve yay'dır. Döneme ait stellerde savaşlarda insanların katledildiği, esir alındığı tasvir edilmiştir.¹²⁴ Esir olan kişiler önde ilerlerken elleri arkadan bağlanmıştır. Askerin elinde ise bir mızrak bulunmaktadır ve mızrağı öndeki kişinin boynuna doğru tutmaktadır. Zindana kapatılan esirlerin çıkmaya çalıştıkları fakat askerlerin buna izin vermedikleri görülmektedir. Rimuş dönemine ait bir stelde ise ok ve yay kullanan askerlerin düşmanları öldürmeleri tasvir edilmiştir. Stelin alt kısmında başka bir savaşçı mızrakla savaşmaktadır. Arkasında biri baltalı olan iki savaşçı bulunmaktadır.¹²⁵

Tüm bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Akadlıların savaş aleti olarak mızrak, ok, yay, balta ve topuz kullandığını söylemek mümkündür. Sümerlilerden farklı olarak ok ve yay kullanımı bulunmaktadır. Hatta Ur Mektubu olarak bilinen metinde okçu ifadesi meslekler kısmında yer almaktadır.¹²⁶ Akadlılar öğrendikleri savaş tekniklerini ve savaş aletlerini geliştirerek Sümerlileri mağlup etmiş ve Mezopotamya coğrafyasında hâkimiyetlerini ilan etmişlerdir. Akadlıların hâkimiyeti barışçıl bir nitelik taşımamaktadır. Bu durum Sargon, Rimuş ve Naram-Sin yönetimi sırasında Sümerli isyancılara karşı tetiklenen sert ve acımasız askeri eylemlerden de anlaşılmaktadır.¹²⁷ Mezopotamya'da Akad egemenliğinin sağlanmasının en önemli temsilcisi Sargon ve onun kurduğu ordu olmuştur. Naram-Sin ise dedesinin kurduğu bu egemenliğinin geliştirmek ve yaymak için mücadele etmiştir.

2.1. Sargon'un Askeri Faaliyetleri

Akad İmparatorluğu'nun kurucusu Sargon'dur. Aynı zamanda birçok ulusu ve geniş ülkeleri egemenliği altında bulunduran bir hükümdar olup tarihin ilk emperyalist kralı olduğu

¹²⁴ Bkz. EK. 6 EK. 10.

¹²⁵ Bkz. EK. 9.

¹²⁶ Geniş bilgi için bkz. Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts, Eisenbrauns*, 153.

¹²⁷ Marcin Z. Paszke. "From Sargon to Nārām-Sîn: some remarks on Akkadian military activity in the II nd half of the III rd millennium bc. The example of Eastern campaigns", 75-83.

söylenbilir. Bu unvanı almasındaki en büyük etken yaptığı seferler ve kurduğu ordudur. Sargon'un orduyla ilişkisi Kiş kralı Ur-Zababa ile başlar:

“Ur-Zababa, saki Şarru-kin'e Esagil'in şarap sunum kabını değiştirmesini söyledi: “Onları değiştir” Şarru-kin onları değiştirmede; tersine onları Esagil'e teslim ederken oldukça dikkatliydi. Apsu prensinin oğlu Marduk, ona memnuniyetle baktı ve dünyanın dört bucağının krallığını verdi. Esagil'e göz kulak oldu. Sarayda ikamet eden herkes vergisini Babil'e getirdi. Fakat tanrı Marduk'un emirlerini ihmal ederek onunla kendisi konuştu. Şarru-kin yeryüzüne şehrinin temelleri için kil çukurları kazdı ve kentinin önüne yeni bir şehir kurdu ve ona Babil adını verdi. Şarru-kin işlediği günahtan dolayı Enlil emirlerini değiştirdi ve doğudan batıya halkı ona isyan etti ve o artık uyuyamama hastalığına yakalandı. (Ya da gözüne uyku girmez oldu.)”¹²⁸

Bu metne göre Sargon tanrı Marduk'un teveccühü ve desteği ile krallığı almış ancak bir süre sonra tanrının emirlerine itaat etmemesi nedeniyle tanrısal desteğini kaybetmiştir. Bu olaydan sonra Sargon'un bazı olumsuzluklar yaşadığı görülmektedir. Halkı (met. doğudan-batıya) isyan etmiş, ayrıca uyuyamama hastalığına da yakalanmıştır.

Sargon'un Uruk kralı Lugalzagesi ile olan mücadelesi 50 yılı aşkın saltanatın ilk adımıdır. Lugalzagesi ve Sargon arasındaki savaş şu şekilde aktarılmıştır:

“Şarru-Kin, Akad kralı, tanrıça İştâr'ın muhafızı, dünyanın kralı, toprakların efendisi tanrı An'ın atanmış rahibi, tanrı Enlil'in yöneticisi. Şarru-Kin, Uruk kentini ele geçirdi ve onun duvarlarını yıktı. O Uruk'taki savaşta zafer kazandı, Uruk kralı Lugalzagesi'yi savaşta ele geçirdi ve boynuna bir pranga takarak Tanrı Enlil'in kapısına götürdü. Şarru-kin Akad kralı, Ur kentindeki savaştan zaferle çıktı, şehri ele geçirdi ve duvarlarını yıktı. O Eninmar'ı ele geçirdi ve duvarlarını yıktı. Eninmar'dan ve Lagaş'dan denize kadar tüm bölgeleri ele geçirdi. Silahlarını denizde yıkadı.”¹²⁹

Mücadeleyi kazanan Sargon kuzeydeki Samiler ile güneydeki Sümerlileri tek bir çatı altında toplamayı başarmıştı.¹³⁰

“Şarru-Kin, dünyanın kralı otuz dört savaşta galip gelen. Her iki denizin arasındaki tüm düşmanlarının şehirlerinin duvarlarını yıktı. Şarru-Kin Akad'ın rıhtımları olan Meluhha'ya, Magan'a ve Dilmun'a gemilerini demirledi. Şarru-Kin huzurunda her gün 5.400 asker yemek yer... Tanrı Enlil, Şarru-Kin'e Yukarı Deniz'den Aşağı Deniz'e kadar olan toprakları verdi. Şarru-kin tüm dünyanın kralı oldu. .”¹³¹

Sargon orduyu kurduktan sonra seferlerini iki yönde gerçekleştirmiştir. Doğuda Elam ülkesi ilk hedefiydi. Elam, Huzistan topraklarını ve kuzeye doğru bazı dağlık bölgeleri de kapsamaktadır. Uruk kültürünün de ayrılmaz bir parçası olan Elam, Mezopotamya topraklarının doğu sınırlarını tehdit ederek Sümer'in şiddetli bir düşmanı olmuştur. Bu

¹²⁸ Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 97.

¹²⁹ Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 96.

¹³⁰ Memiş, Ekrem *Eski Mezopotamya Tarihi*, 57.

¹³¹ Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 90.

nedenle hem Sümerliler hem de daha sonra Akadlılar Elamlara karşı askeri seferler düzenlemişlerdir.¹³² Sargon Elam'ı ele geçirdikten hemen sonra vergiye bağlamıştır. Doğuya doğru gerçekleşen bu genişleme Sargon'a bir miktar ganimet ve eski Sümer kıyı şehirleri ile Susa şehri arasındaki nehir güzergâhının kontrolünü, aynı zamanda Susa şehrini Karkheh, Dez ve Karun nehirleri üzerinden Körfez'e bağlayan nehir güzergâhlarının denetimini de sağlama imkânı vermiştir.¹³³ Sargon'un ikinci hedefi ise Kuzey Suriye olmuş, Akad ordusu Fırat boyunca hareket ederek Ebla ve Mari'yi denetim altına almıştır.¹³⁴

*“Kral Sargon, (şehirdeki tapınağında) tanrı Dagan'ın önünde eğildi. Tuttul (Suriye'yi fethetme planının kehanet yoluyla doğrulanmasını arıyor). O (tanrı Dagan, bir kehanet bildirisi aracılığıyla) ona (Sargon) Yukarı Ülkeyi (Suriye), (Lübnan'ın) Sedir Ormanı'na ve Gümüş'e kadar Mari, Yarmuti ve Ebla şehirleri dâhil (şehirlerini) verdi.”*¹³⁵

Sargon'un Puruşanda seferine dair bilgi veren iki metin bulunmaktadır. Bunlardan ilki şar tāmhari metnidir. Bu metnin Boğazköy, Mısır ve Babil'de olmak üzere 3 nüshası ele geçmiştir. Boğazköy'de bulunan Hititçe nüshasının tercümesi şu şekildedir:

“Bana, yolu korkunç olarak açıklayan kahramanları (askerleri) getirin!” Sargon kahramanlara sözlerini söyledi: Kahramanlar, beni dinleyin! İstar'ın bana söylediği sözleri size söyleyeceğim. Gittiğim ülkeyi yeneceğim” Sargon, Puruşanda'ya (doğru) yola çıktı. Ordusu etrafında endişeye kapıldı. (Bunun üzerine) Aranzah Irmağı'na, kutsal ırmağa 1 boğa, 7 koyun kurban etti. Köprüde ise 2 koç kurban etti. Sargon, ırmağı aştı ve ordu beylerini de ırmağı geçmeye davet etti. Tanrı Enlil, Puruşanda kralı Nur-dagğı'ye rüyada göründü. Enlil, Nur-dagğı'ye sözlerini söyledi: “Kahraman Sargon, savaşın kralı geliyor. Ama size tanrılar tarafından silahlar verilir. Hiç kimse size eşit değildir. Silahlarınız büyük bir rüzgâra, korkunç bir tuffana, (kabaran?) bir suya benzer. Sana [...]”“taşdıla[r](onun) önünde oturdunuz, (onun) tacı? [.....] kraliyetin altın tahtını size [.....] sen onu yanında getireceksin [.....] Altın tahtlarda oturan beyler [.....], onu size getirecekler [Sarg]on Puruşanda'yı beğen[di]ve o] 3 yıl ve 5 ay (boyunca) Puruşanda'da [kaldı [Sar]gon sonra A[kad]’a yürüdü (döndü). [Askerler ?]”¹³⁶

Metnin devamında ise ağaç kesildiğinden, masa yapılmasından ve askerlere yemek yedirilmesinden bahsedilmektedir. Mısır nüshasında ise şu hususlara temas edilmiştir:

“ Sargon askerlerine savaş arzusunu bildiren bir konuşma yaptı. Beş ve altıncı satırlarda eğer kırık kısmın tamamlaması doğru ise Sargon Kaniş'le savaşmak istediğini ve onlara boyun eğdireceğini söyler. Sargon, Anitta'nın da düşmanı olan Puruşanda'ya dikkatini verir; ancak Puruşanda yolunun uzun, tehlikeli ve çaba

¹³² Marcin Z. Paszke, “From Sargon to Narām-Sîn: some remarks on Akkadian military activity in the II nd half of the III rd millennium bc. The example of Eastern campaigns”, 75-83.

¹³³ Marcin Z. Paszke, “From Sargon to Narām-Sîn: some remarks on Akkadian military activity in the II nd half of the III rd millennium bc. The example of Eastern campaigns”, 75-83.

¹³⁴ Köroğlu, Kemalettin *Eski Mezopotamya Tarihi*, 80.

¹³⁵ Hamblin, William J. *Warfare In The Ancient Near East To 1600 Bc Holy Warriors At The Dawn Of History*, 76.

¹³⁶ Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

gerektirir olduğuna dair savaşçıların bir ikazı vardır, sefer için pek de istekli değillerdir. Ardından tüccarların, şiddete maruz kaldıkları yönündeki şikâyeti ve Sargon'un sefere çıkması konusundaki ikna edici talepleri olur. Tüccarlar Sargon'un sarayına gelirler ve askerlerle görüşürler. Sargon kararlılığını bir kez daha ortaya koyar ve daha önce hiç gitmediği yol hakkında bilgi ister. Askerlerse Puruşhanda'ya kadar yolun güçlüğü ve mesafesi hakkında bilgi verirler. Gidecekleri bölgenin zenginlikleri söylenir.” (70 satırlık kırık kısım) “Puruşhanda kralı Nur-Daggal askerlerine ne kadar güvende olduklarına dair bir konuşma yapar, bu konuda hayli emindir. Düşmanın, nehirlerden, giriği çalılıklardan ve dağlardan geçerek memleketine ulaşmasına imkânsız gözüyle bakmaktadır. Tam bu sırada Sargon'un hücumu gerçekleşir. Surları yıkar ve sarhoş askerlerin üstesinden kolayca gelir. Şehir kapısının önüne tahtını koyar, Nur-Daggal'ı huzuruna çağırır ve onu karşısına oturtur. Sargon ve Nur-Daggal arasında bir konuşma gerçekleşir. Nur-Daggal, Sargon'un Puruşhanda'ya nasıl geldiğini merak etmektedir, hem şaşkındır hem de Sargon'un büyüklüğünü kabul etmiştir. Sargon, meyve zenginliğine rağmen artık Puruşhanda'dan ayrılmak gerektiğini askerlerine söyler, üç yıl beş ay boyunca burayı yönetmiştir.”¹³⁷

Her iki metin birlikte değerlendirildiğinde, bazı yerlerde farklılıklar olsa da, konularının aynı olduğunu söylemek mümkündür. Metinlerde seferin yapıldığı yer, yolun zorluğu, Sargon'un askerleri ile bir konuşma yapması, tüccarların talepleri, Puruşhanda'nın işgali ve Sargon'un 3 yıl 5 ay boyunca orada kalmasına yer verilmiştir. Sargon'un Puruşhanda şehrine yaptığı seferin amacı iki metinde de aynıdır. Sefer, Anadolu'da bulunan Sami tüccarların talepleri üzerine yapılmış ve bir yayılma politikasından daha çok, Mezopotamya kökenli sivil halka destek babında onların haklarını Puruşhanda kralına karşı koruma mahiyetindedir.¹³⁸ Metinde geçen Puruşhanda şehri günümüzde Aksaray İli sınırları içinde kalan Acemhöyük olduğu kabul edilmektedir.¹³⁹ Puruşhanda'nın Acemhöyük yerine Karahöyük veya Bolvadin'de (Afyon) aranması gerektiği de ileri sürülmüştür. Bolvadin'in biraz daha kuzeybatısında yer alan Kütahya-Seyitömer Höyük'te ele geçen (Kütahya) on adet Mezopotamya kökenli mühür yabancı (Akadlı?) tüccarların Anadolu'nun batısına da ticari maksatlarla gittikleri fikrini desteklemektedir.¹⁴⁰

Akad kralı Puruşhanda'ya gelmek için oldukça uzun bir yol kat etmiştir. Bu uzun yolculuğun tehlikeli olacağı metinde de yer almaktadır. Yol boyunca tüccarlar krala yolu tarif etmekte yardımcı olsalar dahi tüm bunların yeterli olmayacağı ihtimali de düşünülmelidir. Mutlaka güçlü bir ordu, savaş aletleri, yeterli erzak ile askerlerin savaşmaya istekli olması gereklidir. Fakat aynı durum Puruşhanda ordusu için geçerli değildir. Puruşhanda askerlerinin sarhoş

¹³⁷ Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

¹³⁸ Oğuz Soysal. “Sargon, Nür-Dagal ve Puruşhanda”, 217-229.

¹³⁹ Remzi Kuzuoğlu. “Acemhöyük'ten Eski Asur Dönemi'ne Ait İki Çivi Yazılı Belge”. *Höyük Dergisi*, S. 8, 1-15.

¹⁴⁰ Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

halde bulunduğu ifade edilmektedir. Tüm bu abartılı tasvirlerle rağmen, şehrin askerî bakımından oldukça zayıf olduğu, en azından dışardan gelen tehlikelere karşılık pek de hazırlıklı olmadığı anlaşılmaktadır.¹⁴¹

Puruşhanda seferi ile ilgili dikkat çekici bir durum da Sargon'un 3 yıl 5 ay boyunca kendi ülkesinden başka bir yerde uzun süre konaklamasıdır. Elbette Sargon'un Puruşhanda'da bu kadar uzun süre kalmış olma ihtimali vardır fakat kendi ülkesinde çıkabilecek otorite boşluğunu da göz ardı etmemek gerekir. Ayriyeten bu metinlerin Sargon döneminden daha sonra yazıldığı düşünülürse Puruşhanda'da kalma süresinde mübalağa yapıldığını söylenebilir. Sargon'un Puruşhanda seferi ile ilgili anlatı şu şekildedir:

“İştar'ın kahramanı, Akad'ın yönlendiricisi, savaşlar aranan, orta sarayın kralı, savaşçılara söyledi: Şarru-kin savaşçılarını kuşandırdı. Silahlarıyla birlikte, sarayın ortasında Şarru-kin ağzını açtı, savaşçılara konuşarak “Savaşçılarım,...Kaniş’le birlikte (...) ben savaş istiyorum, onlar boyun eğecekler. Şarru-kin’in en iyi savaşçısı söz aldı, tahtların efendisine hitap ederek: Efendim, sefere başlamak istediğin gibi hazırız. Puruşhanda’ya giden yol bir ay uzunluğunda, sarp ve tehlikeli, senin ilerlemek istediğin benim şikâyet ettiğim uzun bir görev. Ne zaman gideceğiz? Bir anlık olsa bile dinlenebilecek miyiz? Kollarımızda daha fazla güç kalmadığında ve yolları yürümekten dizlerimizde derman kalmadığında...O anda tüccarların sözcüsü ağzını açtı ve söyledi: Tanrınız Zababa’ya, yollarda ilerleyen, bölgede (sizin için) casusluk yapan (biz tüccarlarız). Tahtların efendisi için, güneşin doğuşundan batışına kadar tüccarların kalpleri kin ve nefret kusuyor. Biz evrenin kralı Şarru-kin adına yemin ederiz. Dizlerimiz üzerine çöktük, büyük bir şiddetle karşı karşıyayız ve bizler bir kahraman değiliz. Yol için gerekli olanları kral belirlesin biz ödeyelim fakat askerlerin masraflarını kral ödesin. Şarru-kin adamlarına altın, biz de gümüş verelim. Tanrınız Zababa’nın istirahat ettiği yerde ihanet olurken biz nasıl işimizi yapalım. Tüccarlar toplandıktan sonra saraya girdiler. Tüccarlar girdikten sonra savaşçılarla yüzleşmediler. Şarru-kin konuştu, savaşın kralı söyledi: Efsane şehir Puruşhanda senin cesaretini göreceğim, yeri neresi, dağları hangisi, hangi Anzu kuşu orada yaşar, hangi Kilili dişi şeytani? Dediniz ki ilerlemek istediğiniz yol bir ay uzaklığında tehlikeli ve sarp. Seyahat etmek istediğiniz Puruşhanda, benim şikâyetçi olduğum bir görev. Oranın yüce dağında Lapis Lazulu taşları devasa boyutta ve o dağın çevresinde altın var. Tanrı Abzu’nun yedilisinden olan elma ağacı bu dağların arasındadır.”¹⁴²

Metinden, yolcuğun uzun ve tehlikeli olmasından dolayı ordunun Puruşhanda’ya gitme konusunda isteksiz olduğu anlaşılmaktadır. Fakat tüccarların yaptığı konuşma üzerine bu yolculuk Sargon için kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca metnin sonunda Puruşhanda’da değerli taşların, altınların, ağaçların bulunduğu belirtilmesi askerleri için teşvik edici olmalıdır. Metnin devamı Puruşhanda kralının kendi askeriyle konuşmasına, şehrin ele geçirilmesine ve Sargon ile Nur-Daggal’ın karşılıklı diyaloglarına ayrılmıştır.

¹⁴¹ Oğuz Soysal. “Sargon, Nür-Dagal ve Puruşhanda”, 217-229.

¹⁴² Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya’sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 106.

“Nur-Daggal ağzını açtı ve savaşçıları ile söyledi: “Bu zamana kadar Şarru-kin bize karşı sefer yapamadı, nehir kıyıları, yüksek dağlar ve sel onun gelişini engellesin! Aynı zamanda yüce dağlar birbiriyle kenetlensin! Savaşçıları ona cevap verdi, Nur-Daggal’a dediler ki: Daha önce ve sonra kral gelip topraklarımız gördü (ki o gelsin). Nur-Daggal daha söyleyeceklerini tamamlamadan Şarru-kin onun şehrini kuşattı. Şehir duvarının en yüksek yerinde bir gedik açtı, Nur-Daggal’ın şarapla kendinden geçmiş olan adamlarını vurdu. Tahtını şehrin kapısının önüne yerleştirdi ve ağzını açtı, savaşçılarına konuşarak açıkladı: “Hadi! Nur-Daggal, Enlil’in gözdesi, bırakalım kendisi harekete geçsin, kendisini alçaltmasına izin verelim, bırakalım da görelim, Şarru-kin’in kafasına mücevherlerden yapılmış bir taç takıldı, ayaklarına lapuslazulü’den yapılmış bir tabure konuldu ve o 55 vekili ile birlikte oturdu. Şarru-kin ağzını açtı ve Nur-Daggal’a söyledi: “Nasıl şu ana dek Şarru-kin bize karşı sefer yapamadı, nehir kıyıları, yüksek dağlar ve sel onun gelişini engellesin! Aynı zamanda yüce dağlar birbiriyle kenetlensin! Nur-Daggal ağzını açtı ve açıkladı: Senin için askerinin buraya gelişini kim açıklayabilir, o senin tanrın Zababa, Fırat Nehri’nin ötesinin kahramanı, Akad ile hangi ülke kıyaslanabilir? Hangi kral senin ile kıyaslanabilir? Senin düşmanın yaşayamaz! Onların düşmanı kalpleri yakan bir alev gibidir, senin muhaliflerin korkar ve ben de sersemleştim. Onları geri gönder, Ülkemdeki tarlalarda çalışacaklar ile meralarda otlaklara şimdi kim yardım edecek? Onun topraklarında bütün meyve çeşitleri, incir, elma, muşmula, üzüm, zeytin, fıstık ve yaban yasemini bulunsa bile geri dönmeyeceğiz. Bu yerde asla vakit kaybetmeyeceğiz. Ürün verse bile bırak şehre hakaret edilsin. Gelen her şey arasında iyi olan nedir? Şarru-kin burada kalmak için kural koydu, şehirden göç etmek için emir verdiğinde ise tahtını oraya koyalı üç yıl beş ay olmuştu.”¹⁴³

Metnin bu kısmında Nur-Daggal tanrıya yakarmaktadır. Önemli bir ayrıntı ise askerlerinin ona Sargon’un şehirlerine ilk defa gelmediklerini daha önce de geldiklerini vurgulamalarıdır. Her ne kadar bu hususta delil olmasa da Akadlı tüccarların Anadolu’da ticari faaliyette bulundukları düşünüldüğünde bu iki krallığın birbirlerinden habersiz olması çok zor bir ihtimaldir. Metnin devamında, Nur-Daggal’ın Sargon’un üstünlüğünü kabul ettiği; hiçbir ülkenin Akad ülkesiyle, hiçbir kralın da Sargon ile kıyaslanamayacağını söyleyerek onu övdüğü görülmektedir. Ayrıca Sargon’a değerli taşlardan yapılmış bir taç takılıp, lapizlazuliden yapılmış bir tahta oturtulmuştur ki, bu durum Puruşhanda kralı ve halkının Sargon’un hâkimiyetini tanıdıklarının göstergesi olmalıdır. Sargon’un, taç giyerken yanında elli beş vekili de bulunmaktadır ki büyük olasılıkla bu kişiler Sargon’un üst rütbeli askerleridir.

Şar tāmhari metni dışında Sargon’un seferleri hakkında bilgi veren bir diğer belge, Kültepe’de 1958 yılında ele geçmiştir. Asurlu tüccar Ah-şalim’in arşivinde ait bu metin Sargon’un gerçekleştirdiği bazı seferlerin doğruluk payını arttırmaktadır.

“Kral Şarru-kīn, Akad kralı, dört (cihanın kralı), kuvvetli kral. Tanrıların görüşmeleri üzerine, tanrı Adad ona güç verdi. Doğudan batıya kadar (bütün) ülke(leri) zaptettim ve bir günde 70 şehri yendim. Onların krallarını yakaladım ve

¹⁴³ Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya’sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 108.

şehirlerini mahvettim. Gücün beyi Adad ve mücadelenin sahibesi İstar'a yemin edeyim!: Ceylanı gördüm ve tuğlayı nehre attım ve süratle hareket ettiğim sırada kemerim kırıldı ve sarûm'u koydum ve süratle hareket edip ceylanı yakaladım. Tuğlayı sudan çıkardım. Adad ve İstar'a yemin edeyim!: Her gün bin sığır (ve) 6 bin koyun kestim. 7 bin muharibim, her gün önümde yiyecekleri göğüs eti; 3 bin habercim, yiyecekleri sağrı eti (ve) bin seçkin adamım her gün doyuncaya kadar yiyecekleri butlar (yüzünden)..... itiraz ettiler ve 7 bin muharibim göğüs eti yedi. Geri kalana göğüs eti yetişmedi ve (bu yüzden) onun k.'su olan kuşamanum sığırını kesti ve sonrakine göğüs etini verdi. Ahçım (sığırın) bacağını ayırdı! ve (bu sebepten) onun kusuru olarak 100 sığır (ve) 200 koyun kesti ve kölelerimi doyurdum. Adad ve İstar'a yemin edeyim!:7 yıl bir buçuk ay karanlıkta askerlerimle birlikte oturdum. Ayırılışında, akik ve lapis-lazuliye kamışa! bağladım ve ülkeye (halka) paylaştırdım. Amanos dağlarını ikiye ayırdım ve onların arasına bir kazık gibi heykelimi diktim. Tukriş kralını (bir) posta sardım. Hutura(lılar)'ın bibin(n)u'ları başlarına koydum. Alaşia'yı bir kadın gibi başlarına örttüm. Amurrular'ın (sanki) onların babası gibi..... Kilarlılar'ın başlarını bir sırimla bağladım. Diğer taraftan, Kanişliler'(in) sutuhhum'unu serbest bıraktım. Hattum(lular)ın kafalarının ortasının derisini yüzdürdüm. Luhmulular'(in)! kancalı iğneyi keskinleştirdim, Gutili olanı. Lullum ve Hahhum, onların sutuhhum'unu zengin ettim. Göklerin zirvesine! elimle dokundum. Niçin tablette artırayım? Anum beni reddetmedi. Ben kral olarak, Yukarı ve Aşağı Ülkeyi ele geçirdiğim için, kral Adad adaklarını artırsın. ”¹⁴⁴

Eski Asurca olan bu metinde istisnasız yer alan cümleler tanrının desteğinin alınmasıdır. Kral gücünü daima tanrıdan almıştır. Bir günde 70 şehri yendim diyerek kendi gücüne vurgu yapmak istemiş olmalıdır. Askerlerine her gün koyun ve sığır eti yedirdiğine yer verilmesi de önemlidir. Onları savaşa teşvik etmek için beslenmelerine önem vermiş olmalıdır. En önemli detay ise burada yer alan askerlerin sayısıdır. Sargon kendisinin 7 bin muharibi, 3 bin habercisi, bin seçkin adamı ve köleleri olduğu belirtmektedir. Bu rakamlar oldukça fazladır ve bize ordusunun büyüklüğünü göstermektedir. Metinde bahsi geçen kişiler için seçkin adamlarım, muhariplerim, habercilerim, kölelerim denilmesi askerleri arasında bir hiyerarşi bulunduğu da göstermektedir. “Yedi yıl bir buçuk ay askerlerimle karanlıkta oturdum” cümlesi, yaşadığı sürecin uzunluğunu ve zorluğunu betimlemek için kullanılmış olmalıdır.

Metinde dikkat çeken diğer husus, Sargon'un zapt ettiği memleketlerin kralları ve halklarına uyguladığı farklı cezalandırma yöntemleridir. Bunlar; “başlarını kadın gibi örtmek, bir posta sarmak, kafalarının derisini yüzdürmek ve sırimla bağlamak ” gibi, çeşitli işkence ya da aşağılama hareketleridir.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Cahit Günbattı. “Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet”. *Anadolu Arşivleri* (Emin Bilgiç Anı Kitabı) S.3, 1997, 133-137.

¹⁴⁵ Cahit Günbattı. “Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet”, 133-137.

Metinden, Sargon'un Amanos dağlarında bir tasvirini diktirdiği de ifade edilmektedir. Yabancı Topraklar adlı metinde de Sargon'un Amanos'u geçtiği hakkında bilgiler yer almaktadır.

“Amanos'u geçmelerini sağladı; birliklerinin Amanos'u geçmesini sağladı. Sedir ormanına ulaştı. Gürültüsünün ortasında(?) eğildi (ve) silahlarını hazırladı. Bir kurban sundu, saygı duruşunda bulundu, belirgin bir şekilde konuştu. Saf fedakârlıklarını sundu.”¹⁴⁶

Bilindiği gibi Sargon, bir kronik ve onun versiyonu olan fal metninde Batı Seferi sırasında, Batı'da tasvirlerini diktiğini bildirmektedir. Bu iki nüsha, Sargon'un Alaşia'ya (Kıbrıs) ulaştığını çağrıştırmaları bakımından da önemlidir. Kronikte Sargon'un “Doğuda denizi” geçtiği bilgisinin verilmesine karşılık, fal metninde “Batı denizini” geçtiği belirtilmiştir. Ancak her iki metinde de, Batı'da tasvirlerini diktiğine yer verilmesi nedeniyle, fal metnindeki bilginin doğru olduğu, yâni Sargon'un Batı'da denizi (Akdeniz'i) geçerek Alaşia'ya (Kıbrıs) ulaştığı düşünülmektedir. Sargon'un seferlerinin konu edinildiği coğrafi listede “Yukarı Deniz” (Akdeniz) ötesindeki iki ülkenin isimlerini (Girit Adası'nda aranan Anaku ve Kaptara) verdiğini söylemeliyiz.¹⁴⁷ Bu bilgiler Sargon'un denizaşırı seferler yaptığı ve bir donanması olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan metinlerde Sargon'a atfen “gemilerini demirledi” ve “deniz kıyılarında üç kez yelken açtım” cümleleri geçmektedir ki, bunlar donanmanın varlığının diğer delilleridir. Ayriyeten Maniştusu dönemine ait bir metinde “Aşağı denizde gemileri vardı” ve “Basra körfezini aşarak kıyı şehirlerine askeri seferlere çıktı” ifadeleri de bu açıdan önemlidir. Doğuya gerçekleştirdiği Elam seferinde ise Sümer kıyı şehirleri ile Susa şehri arasındaki nehir güzergâhının kontrolünü, aynı zamanda Susa şehrini Karkheh, Dez ve Karun nehirleri üzerinden Körfez'e bağlayan nehir güzergâhlarının denetimini de sağladığı bilinmektedir. Öte yandan metinlerde liman şefi, tekne yapımcısı gibi meslekler isimleri de geçmekte¹⁴⁸ olup tüm bu bilgiler, Akad donanmasının varlığını tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Diğer yandan Kültepe'de ele geçen Eski Asurca bir metinde, Sargon'un ordusuyla geçtiği ve fethettiği yerler arasında *Amanos, Tukriş, Hutura, Alaşia, Amurru, Kilaru, Kaneş, Hatu, Luhme, Gutium, Lullum ve Hahhum* sayılmaktadır.¹⁴⁹ Bunlardan Kaneş, Hahhum, Hutura, Hattu ve Amanos Anadolu'da yer almaktadır. Tüm yer adları bir arada değerlendirildiğinde,

¹⁴⁶ Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts, Eisenbrauns*, 78.

¹⁴⁷ Cahit Günbattı. “Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet”, 133-137.

¹⁴⁸ Geniş bilgi için bkz. Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts, Eisenbrauns*, 157, 161.

¹⁴⁹ Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

Sargon'un doğuda İran'dan batıda Akdeniz'e ve Orta Anadolu'ya kadar olan geniş bir coğrafyayı ele geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu durum, metnin başında yer alan “*Doğudan batıya kadar (bütün) ülke(leri) zaptettim*” ifadesini daha anlaşılır kılmaktadır.¹⁵⁰

Metinde geçen Hahhum veya Hahha şehri Eski Hitit kralı I. Hattuşili'nin Akadça ve Hititçe kaleme aldirdığı yıllıklarında da geçmekte olup Hitit kralı, Sargon'un Hahhum'a yapamadığını yapmakla övünmektedir:

“ve Mala (Fırat) Irmağı'nı hiç [kimse geçmemişti]. Onu ben, Büyük Kral Ta[barna ayakla (yaya)] geçtim. [Benim] ordum da [arkamdan ?] ayakla (yaya) geçti. Sarg[on] da [onu] (benden önce) [geçmişti]. Hahha şehrinin askerleriyle savaş[tı] [fakat Hahha (şehrini)]hiçbir şey yapma[dı. Onu ateşle] tamamen yakmamıştı ve dumanı Gökyüzü'nün Fırtına Tanrısına [göstermemişti?]”¹⁵¹

Westenholz tarafından çevirisi yapılan Fatih Sargon adlı metinde şu ifadeler yer almaktadır: “*İşte bakın! Bana eşit olmak isteyen kral kimse, bırakın benim gitmiş olduğum yerlere gitsin!*”. I. Hattuşili'nin Sargon'dan çok sonra “*Sargon da onu (benden önce) geçmişti*” diyerek kendini Sargon'la bir tutması dikkat çekicidir. Hitit kralı I. Hattuşili'nin bu ifadesinin Sargon'a karşı bir meydan okuma olduğu düşünülmektedir.¹⁵² Aynı zamanda bu, Hititlerin tarih bilincini kanıtlamakta ve Akad kralı Sargon'un Önasya'da nasıl yaygın bir efsane kahraman olduğunu göstermektedir.¹⁵³ Fatih Sargon metnindeki diğer önemli bilgi ise Akad ordusundaki asker sayısı ile ilgilidir. Metinde, ordunun bir savaş hazırlığından bahsedilmekte ve 40.000 kişinin savaşmak için oldukça istekli olduğu belirtilmektedir.¹⁵⁴ Fakat o günün şartları dikkate alındığında bu sayının abartılmış olma ihtimalide göz ardı edilmemelidir.

Sargon'un yaptığı bu seferlerin büyüklüğü ve yayıldığı coğrafya düşünüldüğünde Sargon öncesi Sümer askeri alt yapısının Akad ordusu açısından bir zemin hazırladığını tekrar vurgulamak gerekir.

Sargon, zamanının en büyük kralı, kurduğu imparatorluk da en güçlü siyasi yapısıdır. Bu durum, Sargon'un, kendinden sonraki yıllarda dahi adından sıkça bahsedilmesine neden olmuş, efsanevi bir kimliğe bürünmesini sağlamıştır. Bu sonucu sadece yaptığı seferlere bağlamak doğru değildir. Ur-Zababa'nın sakisi iken önce kral olması, ardından da krallığını imparatorluk seviyesine çıkartması onun iyi bir asker olduğu kadar iyi bir yönetici ve devlet

¹⁵⁰ Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

¹⁵¹ Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

¹⁵² Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

¹⁵³ Yasemin Arıkan. “The Mala River and its Importance According to Hittite Documents”. VI Congresso Internazionale di Ittitologia Roma, (2005), 40.

¹⁵⁴ Geniş bilgi için bkz. Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts, Eisenbrauns*, 63, 76.

adamı olduğunun da göstergesidir. Kendisinden sonra tahta çıkan oğulları onun kadar başarılı olamamıştır. Sargon dönemi Akad imparatorluğunun zirve noktasıdır.

2.2. Naram-Sin'in Askeri Faaliyetleri

Naram-Sin Akad imparatorları içinde dedesi Sargon'dan sonra askeri faaliyetleri ile ön plana çıkan bir isimdir. Maniştusu'nun oğlu Naram-Sin, dedesinin kurduğu geniş imparatorluğu koruma görevini üstlenmiştir. Kimi kaynaklara göre Naram-Sin dedesinin başarısını gölgede bırakmıştır kimi kaynaklara göre de dedesine göre askeri açıdan daha karamsar bir tablo çizmiştir. Kralın hükümdarlığı yaklaşık 54 buçuk yıl sürmüştür. Naram-Sin ilk seferlerini Musul, Kilikya yönüne ve Cebel Bişri'de yaşayan Amurrulara karşı gerçekleştirmiştir. Ayrıca güneye ve uzağındaki Umman'a kadar ilerlemiştir.¹⁵⁵

Fırat üzerinden ilerleyen Naram-Sin Ebla şehrine saldırmış ve Sami kökenli olan bir krallığı yıktığını iddia etmiştir. Ebla ve Halep'i alması metinde şu şekilde ifade edilmiştir:

*"Krallığını yücelten tanrı Dagan'ın (ilahi) silahları aracılığıyla kudretli Naram-Sin, Armanum (Halep) ve Ebla'yı fethetti."*¹⁵⁶

Arkeolojik kazılar neticesinde de Akad Döneminde Ebla kentinin yıkıldığına dair bulgular bulunmuştur. Naram-Sin Aşağı Deniz'i geçerek Magan'ı fethetmiş ve Magan'ın hükümdarı Manium'u ele geçirmiştir.

*"[Aşağı] Denizi geçti ve denizin ortasında Magan'ı (Umman) fethetti."*¹⁵⁷

Magan'a bir sefer düzenlemesinin amacı ganimet elde etmenin yanı sıra Magan üzerinde siyasi kontrolü sağlamaktır.¹⁵⁸ Naram-Sin'in önderliğindeki Akad ordusu Güneydoğu Anadolu bölgesine de ulaşmıştır. Diyarbakır yakınlarındaki Pir Hüseyin'de, muhtemelen bu bölgeye yapılan başarılı bir askeri seferi taçlandırmak için bir stel dikilmiştir. Stel bugün İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır.¹⁵⁹

Naram-Sin hakkında bilgi edindiğimiz başka bir kaynak ise Naram-Sin ve Apisal Bey'i adlı metindir. Ana olay, Naram-Sin ile krallığın isimsiz hükümdarı arasındaki çatışmadır.¹⁶⁰ Apisal şehri hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte Foster bu şehri Sümer şehriyle

¹⁵⁵ Gebhard, J. Selz *Sümerler ve Akadlar*, 89.

¹⁵⁶ Hamblin, William J. *Warfare In The Ancient Near East To 1600 Bc Holy Warriors At The Dawn Of History*, 84.

¹⁵⁷ Hamblin, William J. *Warfare In The Ancient Near East To 1600 Bc Holy Warriors At The Dawn Of History*, 84.

¹⁵⁸ Marcin Z. Paszke. "From Sargon to Narām-Sin: some remarks on Akkadian military activity in the II nd half of the III rd millennium bc. The example of Eastern campaigns", 75-83.

¹⁵⁹ Kınal, Firuzan *Eski Mezopotamya Tarihi*, 80.

¹⁶⁰ Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts, Eisenbrauns*, 173.

özdeşleştirmiştir. Metinde yer alan bilgilere göre Naram-Sin veziri veya üst düzey bir komutan tarafından savaşta su sözlerle desteklenmiştir:

“İşığınız ateştir, sesiniz fırtınadır. Eşitiniz yok. Kim sizin gibi?” Metnin devamında kral(?) “Kendisine yardım etmesi için Enlil’e yalvarır ve Enlil’in yanıtı şu olur: Apisal’ı sen yöneteceksin.”¹⁶¹

Bu cevap Naram-Sin ya da Apisal beyi için geçerli olabilir. Bu nedenle savaşta kimin galip geldiği anlaşılmamaktadır.¹⁶² Erra ve Naram-Sin metninde de önemli bilgiler yer almaktadır. Tanrı Erra ve kral Naram-Sin, Enlil’in desteklediği isimsiz düşmanlarla savaşmak için güçlerini birleştirir. Metinde Naram-Sin’in tapınak inşa etme vaadi karşılığında silah edinmesine şu şekilde yer verilmiştir. *“İzin ver sana neşenin bulunduğu bir tapınak inşa edeyim.”* Metnin devamında Naram-Sin ve Erra birlikte savaşa gitmişlerdir. Zaferleri ise metinde şu sözlerle açıklanabilir: *“ Erra savaşında [(düşmanlarını öldürdü)]. Kral savaşları durdurdu, hediyeler verdi [(kabul etti)]. ”¹⁶³*

Naram-Sin’in kazandığı zaferlerden bir diğeri de Lullubilere karşıdır ve bu zafer anısına bir stel dikilmiştir. Bu stel Akad ordusu hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Stelin en tepesinde Naram-Sin yer almaktadır. Sol alt kısımda ise askerleri onun arkasında tasvir edilmiştir. Stelin sağ tarafında mağlup edilen dağ ırkı Lullubiler görülmektedir. Steldeki kompozisyon Naram-Sin’in ordusuyla birlikte ezici bir üstünlük sağladığına işaret etmektedir. Stelde Naram-Sin diğer kişilerden daha büyük şekilde betimlenmiş ve başında boynuzlu bir miğfer vardır. Bu Akad kültüründe ilahiliği temsil etmektedir. Ordusunun üzerinde ise güneş ve yıldızların bulunması zaferin kazanılmasında ilahi güçlerin yardımını temsil ediyor olmalıdır.¹⁶⁴

Naram-Sin’in başarılarının anlatıldığı bir başka metinde şu ifadeler yer almaktadır:

“Akad kralı Naram-Sin, Barahşi’ye kadar (bütün) Elam’ın topraklarını ve Sedir ormanına kadar Subartu topraklarını ele geçirdikten sonra daha da ileriye Talhatum’a gittiğinde o yol krallar arasında hiçbir kral tarafından izlenmemiştir. Naram-Sin, Akad kralı, o yolu geçti, tanrıça İnanna karşısına rakip vermedi.”¹⁶⁵

Böylesine güçlü bir kralın sadece başarıları bulunmuyordu. Taht değişikliği ve imparatorluğun geniş sınırlarının olması kralı zorlamaktaydı. Naram-Sin’in hükümdarlığı boyunca birçok askeri problemler de ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Naram-Sin’e Karşı

¹⁶¹ Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts, Eisenbrauns*, 173.

¹⁶² Geniş bilgi için bkz. Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts, Eisenbrauns*, 177-187.

¹⁶³ Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts, Eisenbrauns*, 189-201.

¹⁶⁴ Bkz. EK. 11.

¹⁶⁵ Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya’sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 91.

Büyük İsyan kompozisyonunda anlatılmaktadır. Metinde, Akad Ülkesi'nin kuzeyinde isyana kalkışan şehirlerin isimleri sayılmaktadır. Bu şehirler: Kiş, Kutşa, İbrat, Tiwa, Wurumu, Giritab, Apiak, Kazallu, Dilbat ve Kiş'li İphur-Kişi yönetimindeki Sippar'dır. Başka bir isyan ise aynı kompozisyonun Geneva versiyonun da şu şekilde kaydedilmiştir:

“(Ben,) Naram-Sin, büyük kral, Akade'nin kralı, dünyanın dört bir yanının kralı... hep birlikte bana isyan ettiler, o zamanlar (babam) Sargon Uruk'u fethettikten sonra, Kis(i) halkının özgürlüğünü tesis etmişti.... Namar ülkesinin kralı İngi, Apisal kralı Ris-Adad, Mari kralı Migir-Dagan, Marhasi'nin hupsumkipi kralı, Mardaman kralı Duhsusu, Makkan Kralı Manum, Uruk kralı Lugal-Anne, Umma'nın kralı İr-Enlila ve Nippur kralı Amar-Enlila”¹⁶⁶

Naram-Sin'e karşı oluşan bu koalisyon kendilerine lider olarak Kiş kralını seçmiştir. Naram-Sin dokuz isyanı bastırmayı başarmıştır. Daha sonra Harili şef Banana'nın, Naram-Sin'e karşı isyanı Onuncu Savaş metninde şu şekilde geçmektedir:

“Dokuz defa bana isyan ettiler. Dokuz kez onları yakaladım. Dokuz kez onları serbest bıraktım. Onuncu kez bana karşı savaşa girdiler ve Harian şefi Banana, 60.000 ve 5.000 (birliklerimden), O savaşa çıktığında ben savaştım.”¹⁶⁷

Naram-Sin'e karşı oluşturulan diğer büyük bir koalisyonun hikâyesi Gula-AN ve 17 Düşman Kral Naram-Sin'e Karşı adlı metinde kaydedilmiştir. Bu metin, Hititler tarafından Hititçe'ye çevrilen iki Naram-Sin anlatısından biridir. Mezopotamya kökenli (Geç Eski Babilce) versiyonda Gutium kralı Gula-AN'a, Hititçe versiyonda yer verilmemektedir. Mezopotamyalı on yedi düşman kral daha dar bir coğrafi çerçeve dâhilinde farklı kimliklere sahiptirler.¹⁶⁸ Kaniş'ten Elam'a kadar uzanan bölgede on yedi kralın lideri Gula-AN'dır. Naram-Sin'in ona özgürlüğünü cömertçe geri verdiği görülmektedir. İki kral arasında cereyan eden şiddetli bir savaşın canlı bir anlatımı daha vardır ve savaşta galip gelen isim Gula-AN'dır.¹⁶⁹ Mezopotamya menşeli versiyonu şu şekildedir:

“Gut(i)um'un kralı Gula-AN, [. . .]-el, Kakmum'un kralı [. . .]-a-el, Lullu(b)um'un kralı, [. . . -a]n-da, {ahhum'un kralı, [. . .]i-i-AN, Turukkum kralı, [. . .]-ha-AN, Kaniş'li adam, [. . .]-du-AN, Amurru'nun adamı, [. . .]-me-e-AN, Der'in adamı, [. . .]-bu-na-AN, Ararrites'in adamı, [. . . -i]t-lu-uh, Kassitlerin adamı, [. . .]-ib-ra, Meluhha'nın adamı, [. . . -d]u-na, Aratta'lı adam, [. . .]-tr, Marhasi kralı, [. . .], Elam Konfederasyonu'nun kralı, [. . .]-bur-AN, Apum/Canebrake Ülkesinin kralı, [. . .], Elam Konfederasyonu'nun kralı, [. . . -bur]-AN, Apum/Canebrake Ülkesinin kralı, [. . .]-ge-e, Elli Ülkenin kralı, Armanum Ülkesi'nin kralı Madagina, [. . .], {ana ülkesinin

¹⁶⁶ Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts*, Eisenbrauns, 238.

¹⁶⁷ Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts*, Eisenbrauns, 258.

¹⁶⁸ Oğuz Soysal. “Boğazköy Kaynakları Işığında Akkad Kralları ile İlgili Edebî-Tarihî Metinler Hakkında Görüşler”, 101-120.

¹⁶⁹ Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

kralı,... Beni takip etti, bana öfkeyle [saldırdı]. Komutasındaki 90.000 askerimi, öldürdü, yok etti ve ayaklar altına aldı.”¹⁷⁰

Hititçe versiyon ise şu şekildedir:

“Sonra [inşa ettiğim (?)] Enlil Tapınağı şehrin dışındaydı. [] İşte o zamanlar bana karşı o ülkelerin hepsi sefere çıktı: Kutha kralı Anmana-ila, Pakki kralı Bunan[-ila(?)], [] Ulliwi kralı Lapana-ila, []nin kralı [-i]nnipa-ila, [] Hatti kralı Pamba, Kaneş k[ralı] Zipani, Nu[r] (Puruşhanda'nın kralı Nur-Dagan?) Amurru kralı Huwaruwaş, Paraşi kralı Tişşenki, [, ...nin kralı] Armanu kralı Madakina, Sedir Dağları'nın kralı ŞENNUR.GÍD(.)[... ?], Teşşi, []nin kralıLarak kralı Ur-Larak, Niqqu kralı Urbanda, Turki kralı İlşunail, Kurşaura kralı Tişbinki. Zorl[u] savaşı[ma] giren [topla]m onyedi kralı yen[dim.] [Ö]lü asker küme[lerini is]tifledim, üzerlerine şarap sun[dum.] [(sayıda)] adam benim savaşçıla[rımdı. (Böylece) b]inlerce düşman askeri, karşımda di[rene]medi.”¹⁷¹

Kral isimleri iki metinde de farklılık göstermektedir. Farklılıkların nedeni farklı zaman, yer ve dillerde oluşturulan 17 Düşman Kral anlatılarının, Naram-Sin'in neredeyse tüm hükümdarlığı boyunca savaştığı devlet ve kavimler arasından metinlerin kaleme alındığı her bir kültürün bölgesel ilgisine göre seçilip metne katıldığını düşündürmektedir.¹⁷² Babilce versiyonda Naram-Sin savaşı kaybetmektedir. Fakat Hititçe versiyondan anlaşıldığı üzere Naram-Sin, on yedi krala karşı büyük bir başarı elde etmiştir ve şükran duygusuyla tanrılara şarap ikram etmiştir. Bu açıdan bakıldığında kutsallarına saygı gösteren ve ordusunun gözünde tanrıların desteğini alarak hareket eden bir kral imajı çizdiğini söylemek mümkündür. Bunun yanında, dedesi Sargon gibi, Akad şehrinde uzakta olan bir coğrafyaya (Anadolu) gerçekleştirdiği bu seferde tanrısal desteğin yanında olduğunu vurgulamasının nedeni, ordusunda yaşanacak motivasyon ve disiplin problemlerini önleme çabası olmalıdır.¹⁷³

Naram-Sin'in askerî zaferlerinin yanında başarısızlıkları da metinlerden takip edilebilmektedir. Naram-Sin ordularının garip ve yabancı kavimlere karşı aldığı art arda yenilgilerini de konu alan “Kutha Efsanesi: Düşman kabileler” buna örnektir.¹⁷⁴ Aşağıda yer alan metin Babil versiyonudur.

“Bağış sandığını aç ve steli iyi oku! Ben Naram-Sin, Şarru-Kin'in oğlu, bütün zamanlarda var olsun diye bunu yazdım. Yüce tanrılar, mağara kuşu kadar kalabalık olan birlikler, kuzgun yüzü insanlar yarattı. O insanların şehirleri tanrıların yarattığı

¹⁷⁰ Westenholz, Joan *Legends of the Kings of Akkade, The Texts*, Eisenbrauns, 246.

¹⁷¹ Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

¹⁷² Oğuz Soysal. “Boğazköy Kaynakları Işığında Akkad Kralları ile İlgili Edebî-Tarihî Metinler Hakkında Görüşler”, 101-120.

¹⁷³ Okay Pekşen, “Eski Mezopotamya'da Din-Siyaset İlişkisi (Sumer-Akad-Babil)”, (Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2017), 88.

¹⁷⁴ Oğuz Soysal. “Boğazköy Kaynakları Işığında Akkad Kralları ile İlgili Edebî-Tarihî Metinler Hakkında Görüşler”, 101-120.

yeryüzündeydi, Tiamat onları emzirdi, anneleri Belet-ili onları büyüüttü. Onlar dağların içinde büyüdüler, yetişkin oldular, ihtişam kazandılar. Yukarı ülkelerini (Su ülkelerini) yok ettiler, Guti topraklarını yok ettiler, Elam'ı yok ettiler ve deniz kıyısına ulaştılar. Geçiş bölgesindeki insanları öldürdüler, onlar denizin karşısına Dilmun, Magan, Meluhha'ya geçtiler, denizin ortasında ne varsa öldürdüler. Büyük tanrılara sordum. Yüce tanrıların temennisi bana veya rüyamdaki ruhuma gitme izni vermedi, kendi kendime konuşarak şöyle söyledim, hangi aslan kutsallığı bilir, hangi kurt rüya tabircisine danışır, gideceğim, istediğim gibi, bir kaçak gibi, tanrılara ait olanla ilişkiyi keseceğim, sadece kendime dayanacağım.”¹⁷⁵

Kutha Efsanesi olarak adlandırılan metnin bu bölümünde Naram-Sin büyük ihtimalle tanrılarla bir anlaşmazlık yaşamıştır. Tanrılar ise onu cezalandırmak için kuzgun yüzlü insanları yaratmış ve onlara birçok yere sahip olacak güç verdiğini vurgulamıştır. Daha sonra bu kişilerin istila yaptığına, insanları öldürdüğüne yer verilmiştir. Naram-Sin ise tanrılara danışmış fakat sonrasında kendisi tanrılardan haber beklemenin anlamsız olduğunu düşünmüş ve kendi kararlarının her şeyin üzerinde olduğuna karar vermiştir.¹⁷⁶

Metnin devamı şu şekildedir:

“İlk yıl geldiğinde onlara karşı 120.000 kişilik birliğimi gönderdim, hiçbiri canlı dönmedi. İkinci yıl geldiğinde 90.000 kişilik birliğimi gönderdim, hiçbiri canlı dönmedi. Üçüncü yıl geldiğinde 60.700 kişilik birliğimi gönderdim hiçbiri canlı dönmedi. Kayıplar karşısında endişeliydim, kafam karıştı, umutsuzdum. Kendi kendime konuşarak dedim ki: Acaba hükümdarlık için ne bıraktım.” Dördüncü yılın yeni bayramı geldiğinde yüce tanrıların hâkimi Ea tapınağında dua ederken, yeni yılın kutsal isteklerinde bulunurken, kutsal istekleri sıraladım. Kâhinleri çağırdım ve onları suçladım. Yedi kuzunun yedi iç organını kehanet için kullandım. Kutsal kamış sunaklar kurdum. Büyük tanrılara sordum. Müthiş bir telaş ve hızla onların ardından gittim. O birliklerin üstesinden geldim. O birlikleri geri getirdim. Kendi kendime konuşarak dedim ki: iç organların etin veya karaciğerin kehaneti olmadan onları öldürmek için elimi uzatmamalıyım. Onları ilgilendiren olay için iç organ kehanetini icra ettim. Yüce tanrıların isteği onlar (daha önce sefer düzenlediği insanlar) için merhamet buyurdu. Parlayan sabahyıldızı gökyüzünden konuştu: Şarru-kin'in oğlu Naram-Sin, dur kötülüğün tohumlarını yok etmemelisin, gelecek günlerde Enlil onları kötülük için yükseltecek, o kötülük tohumu Enlil'in kızgın kalbinde beklemekte.”¹⁷⁷

Naram-Sin yukarıda verilen metinlerde tanrılara karşı gelmiş ve kendisini bir ilahi güç olarak görmüştür. Kendi verdiği kararların peşinden ilerleyerek attığı adımlar ordusunu büyük ölçüde kaybetmesine neden olmuştur. Yukarıda askerler için verilen rakamlar oldukça fazladır. Düşmanlara karşı sürekli asker göndermesi ve hepsini kaybetmesi hem ordudaki askerlerin sayısının azalmasına hem de kendi askeri gücünün zayıflamasına neden olmuştur. Artık kazanamayacağını anladığı için büyük ihtimalle ordusunu göndermekten vazgeçmiş olmalıdır. Bu sırada aradan dört yıl geçtiğine yer verilmiştir. Bu doğrultuda Naram-Sin son

¹⁷⁵ Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 129.

¹⁷⁶ Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 130.

¹⁷⁷ Yıldırım, Ercüment *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*, 130.

çareyi tapınağa gitmekte bulmuştur. Tanrı Ea'nın tapınağında gerçekleştirilen yeni yıl bayramı ritüellerinde yaptıklarından pişman olduğunu dile getirmiştir. Tanrılardan isteklerde bulunmuştur. Tanrılar, Naram-Sin'in yakarışı üzerine kralın savaş açtığı halklara karşı merhamet göstermiş, onlar hakkında kararlar verilmiş, ancak Naram-Sin'in tanrıların kararı karşısında saygısızlık yaptığını ilan etmişlerdir.¹⁷⁸

Metnin son bölümü ise şu şekildedir:

“Şehir şehre karşı ev eve karşı gelecek, baba babaya, kardeş kardeşe, adam adama, arkadaş arkadaş, hiçbirini bir diğerine doğruyu söylemeyecek, insanlara gerçek olmayan öğretilen, garip şeyler öğrenecekler. Bu şehir düşman, onlar öldürür, bir başka düşman şehir bir diğer düşman şehri ele geçirecek. On çeyrek arpa bir mina gümüşe denk geldi, ülkede hükmedecek güçlü kral yoktu, yüce tanrılara ben vergi olarak tutsakları getirdim, tutsakları öldürmek için elimi sürmedim. Yönetici, kral veya herhangi biri, kim olursan ol, krallığı adlandırmak için, ben bir bağış kutusu yaptım. Emeslam'daki Kutha'da sana bir stel yazdım, Tanrı Nergal'in kült odasına bıraktım onu, bu steli gör, bu stelin kelimelerini dinle.”¹⁷⁹

Anlaşılabileceği üzere Naram-Sin'in tanrılara karşı gelmesinin bedeli ağır olmuştur. Bu nedenle gelecekteki kralların onun yaptığı hataları tekrarlamamaları adına son satırları yazdırmış olabilir. Metinde Naram-Sin savaşları kaybetse dahi Akad İmparatorluğu'nun askerî sevk ve idaresinin dönemin şartlarının üstünde bir güce sahip olduğunu söylemek mümkündür.¹⁸⁰

Hititçe versiyonu ise şu şekildedir:

“[Naram-Sin] binlerce sömürgeye konuşur: “[] giderler. 3 köle [gitti]ler. Güçlü [] ... olmalıdır. Sonra gidecekler (ve) görecekler; bir mızrağı [] ve onlara bir tapullı (bakırdan bir alet – hançer?) vereceğim. Onları bir mızrakla delmeye ve bir hançerle (?) kesmeye giderse, eğer [kan] onlardan akarsa onlar insandır ve ben onlara (karşı) hareket edeceğim. Eğer kan onlardan akmazsa onlar tanrılardır, ben onlara karşı gelmeyeceğim”. Fakat kölelerden biri gittiğinde, onun kölelerinden birini mızrakla delip, bıçakla (?) kestiğinde ve kan ondan aktığında, onlar Naram-Sin'e, efendilerine haberi taşıdılar. Nara[m-Sin] şöyle (söyledi): [Eğ]e onlardan kan aktıysa [ben] (buna rağmen) onlara karşı (sefere) [çık]mayacağım.[İlk] seferde dövüşeceğin 180.000 askeri [(yö)]nettim. [(İkinci sefer)], dövüştükleri [(120.000)] [(askeri y)]önettim. Ayrıca dövüş[(tükleri)] 60.000 askeri üçüncü kez yönettim. [(Ve o)]nları bir kez daha yendiler. Naram-Sin, İstar'a yakınmaya başladı: Sen bana (şöyle) söyledin: ‘Karanlık memleketleri [(el)]ine koyacağım.’ Ve İstar [on(a cevap ver)]ir: “Git! Kendini arın[dır], [te(miz bir yatakta u)]yu! Tanrılarına 14 [ba(şvur ve tanrılarına y)]alvar! Nara[m-Sin] [(kendini temizledi, temiz)] bir yatakta [uyu(maya b)]aşladı, (istihareye yattı) tanrılarına [(başvurdu v)]e tanrılarına yakarmaya b[(aşladı)] [Tanrılar(ı)] ona cevap verdiler: “Naram-Sin, [] söyledik. Bu [] askerleri, [Sana karşı] Umm[an] Manda yarattı. [] onunla (eşinle) y[atakta] [uyuyacak]sın fakat onu kucakla[m]ayacaksın [] [] mızrağını bağla! [ve onu kö]şeye koy!

¹⁷⁸ Yıldırım, Ercüment Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar, 131.

¹⁷⁹ Yıldırım, Ercüment Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar, 131.

¹⁸⁰ Abdullah Şahin. “Çivi Yazılı Belgelerde Sargon ve Naramsin Dönemleri”. *Eskiçağ Araştırmaları ve Dergisi*, S. 24, (2021), 66-77.

[gözüpekliğini] tut! [evde kal!] ülkenden [ona (düşmana)] [gitmemelisin!] İşte orada bir adam []"¹⁸¹

Hititçe nüshada açıkça “Manda ordusu” olarak ifade edilen askerî gücün, Babilce nüshada kuş bedenli ve kuzgun suratlı varlıklardan oluştuğu belirtilmektedir. Bu askeri güç Naram-Sin’i art arda mağlup eder.¹⁸² Hititçe metinde düşmanın yaralanıp zayıf düşmesine rağmen Naram-Sin’in savaşmama kararı aldığı görülmektedir. Babil metninde bu durumun sebebi olarak, Akad kralının fala (hayvan iç organları kehaneti) başvurması sonucu tanrıların bu sefere onay vermemesi gösterilmektedir.¹⁸³ Fakat Naram-Sin tüm bunlara rağmen sefere çıkmıştır. Ordunun seferi Hititçe metinde de yer almaktadır. Naram-Sin ilkinde 180.000, ikincisinde 120.000, üçüncüsünde 60.000 askerden meydana gelen bir ordu göndermesine rağmen başarılı olamamıştır. Babil metninde ise bu rakamlar 120.000, 90.000 ve 60.700 olarak geçmektedir.

Naram-Sin imparatorluğu boyunca pek çok isyanla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Onun döneminde imparatorluğun sonu gelmeye başlamıştır. Naram-Sin’in ölümü sonrasında yazılmış tabletlerde kendisinden “başarısız kral” olarak bahsedilmektedir. Bunun nedeni, Naram-Sin’in dini konulardaki saygısız tavrı ve belki de en önemlisi, kendini tanrılaştırmasıdır.¹⁸⁴ Kendisini Naram-Sin’in vasalı ve onun hizmetçisi olarak tanıtan Lagaş şehrinin beyi Lugal-uşumgal’e ait bir mühür üzerinde, Naram-Sin’den “Agade’nin kudretli tanrısı” diye bahsedilmektedir. Bu durumun görsel izleri ise Naram-Sin stelinde görülmektedir. Kral bu stelde tanrısal motiflerden biri olan boynuzlu başlıkla resmedilmiştir. Bu şekilde resmedilen tek kral Naram-Sin olup bir nevi kralın tanrısallığı vurgulanmıştır.¹⁸⁵

Bu konuda bilgi veren bir başka önemli kaynak, bugünkü Kuzey Irak’taki Dohuk yakınlarında bulunmuş heykel üzerindeki kitabelerdir:

*"Naram-Sin, kudretli Akad kralı: Dünyanın dört köşesi ona düşmanca karşı durunca İştâr'ın aşkıyla dokuz savaştan galip çıktı, onu tutsak almak için sefere çıkan kralları bile alt etti. Kentini kuvvetli kılmak için bütün gücüyle bastırmakta başarılı olduğu için kenti (yani kent sakinleri), Eanna'nın İştâr'ına, Nippur'un Enlil'ine, Tuttul'un (Belih suyu ile Fırat'ın kavuştuğu yere yakın) Dagan'ına, Keş'in Ninhursanga'sına, Eridu'nun Enki'sine, Ur'un Sin'ine, Sippar'ın Şamaş'ına, Kutha'nın Nergal'ine yakarak onun kentleri Akad'ın tanrısı olmasını dilediler ve Akad'ın ortasında ona bir tapınak yaptılar."*¹⁸⁶

¹⁸¹ Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

¹⁸² Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

¹⁸³ Kurtuluş Kıymet. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”, 11-66.

¹⁸⁴ Okay, “Eski Mezopotamya’da Din-Siyaset İlişkisi (Sumer-Akad-Babil)”, 83.

¹⁸⁵ Okay, “Eski Mezopotamya’da Din-Siyaset İlişkisi (Sumer-Akad-Babil)”, 83.

¹⁸⁶ Kuhrt, Amelie *Eski Çağ’da Yakınoğu*, 66.

Metne göre Naram-Sin, ülkesine yönelik büyük bir tehlike karşısında önemli bir başarı sergileyerek insanları ferahlatmıştır. Bu nedenle halkı onun tanrılıkla onurlandırılması için tanrılara yalvarmaktadırlar.¹⁸⁷ Burada ilgi çeken bir nokta ise metinde Akad kralı Naram-Sin'in, tanrıça İştar'a olan sevgisine vurgu yapılmasıdır. Tanrıça İştar Naram-Sin'in en büyük destekçisi olup savaşlarda galip gelmesini sağlayan ilahi güçtür.

Tanrısallık desteği alarak savaşma inancını bir adım daha ileri götürülmesiyle ortaya çıkan bu anlayış, doğal olarak tanrılarla daha yakın ilişki içerisine girmeyi de beraberinde getirmiştir. Naram-Sin tanrı tanımaz bir kral değildir. Halkı da Naram-Sin'i kutsallaştırırken diğer tanrılar ihmal etmemiştir. Bu çerçeveden bakıldığında Naram-Sin'in tanrılaştırılması tanrılar panteonunda daha alt tabakalarda bir tanrı pozisyonuna yüceltilmesi ile gerçekleşmiş olmalıdır. Naram-Sin her ne kadar güçlü bir orduya sahip olsa da, hâkimiyeti altındaki şehirler bir süre sonra bağımsızlıkları adına isyan etmekteydiler. Belki de bu nedenledir ki Naram-Sin'in kendini tanrılaştırmasındaki amaç, yaşanacak olumsuzlukları önleyip güçlü bir merkezi otorite kurmaktır.¹⁸⁸

2.3. Silahlar ve Savaş Ekipmanları

Mezopotamya coğrafyasında kullanılan silah ve savaş ekipmanlarının başında ok ve yaylar gelmektedir. MÖ. 2850 yıllarına tarihlendirilen siyah bir bazalt parçasının üzerinde bir aslan avı sahnesinde yay ve oklarıyla birlikte tasvir edilen sakallı insanlar görülmektedir. Tasvirlerdeki hem sakallı insanlar hem de ok ve yay kullanımı Akadlıların Mezopotamya'daki varlıklarıyla irtibatlandırılmaktadır. Sümerlilerde ise ok hayvanları avlamak için kullanılmaktaydı. Savaşlarda ise kılıç, gürz ve balta kullanılırdı. Akadlılarla birlikte ok, bir savaş aracı olarak kullanılmaya başlandı. Akad Döneminde bronz ok uçları ile donatılmış oklar tercih edilirdi. Akad yayının germe ağırlığı 36 kg civarındaydı.¹⁸⁹ Bu da Akad yayının nispeten uzun menzilli olmasını sağlıyordu.¹⁹⁰

Okun bir savaş silahı olarak kullanılmaya başlamasından itibaren, savaş teknolojisi de büyük oranda değişti.¹⁹¹ Ordular yeniden düzenlendi ve savaş alanında kullanılan taktikler gözden

¹⁸⁷ Kuhrt, Amelie *Eski Çağ'da Yakındoğu*, 67.

¹⁸⁸ Okay, "Eski Mezopotamya'da Din-Siyaset İlişkisi (Sumer-Akad-Babil)", 88.

¹⁸⁹ Bir pound 453.6 grama denk gelmektedir. Akad yayının çekme ağırlığı ise ortalama 29.484-36.288 grama denk gelmektedir.

¹⁹⁰ Marcin Z. Paszke, "From Sargon to Nārām-Sîn: some remarks on Akkadian military activity in the II nd half of the III rd millennium bc. The example of Eastern campaigns", 75-83.

¹⁹¹ Ciziri, Şerefhan *Anadolu'dan Mezopotamya'ya Tarih ve Uygarlık*, 104.

geçirildi. İnsanlar, artık zekâlarını başkalarını öldürmek için savaş sektöründe kullanmaya başlamıştı.¹⁹²

Savaş arabalarının ortaya çıkışı Sümerlilerden itibaren görülmektedir. Sümer ve Akad dönemlerinde arabaların çekilmesi için öküzler, eşekler, katırlar kullanılırken sonraki dönemlerde atlar kullanılmaya başlanmıştır. At kullanımının yeni başladığı zamanlarda atlar henüz istenilen düzeyde eğitilemediği için askerler zorlanmaktaydılar. Miğfer ve hançerlerin ilk örneklerini Sümerlilerde görmekteyiz. MÖ. 2400 yıllarına tarihlenen Ur'daki kral mezarlığında bulunan miğfer ve hançerlerin benzerleri diğer dönemlerde de savaşlarda savunma ve korunma amaçlı kullanılmıştır.

Özellikle Akad Dönemine ait stellerde tasvir edilen topuz, mızrak, gürz, savaş baltası ve kalkan muharebelerde önemli bir yer tutmaktadır. Savaş aletlerinden biri olan gürz vahşi hayvanlardan korunma amaçlı kullanılmıştır. Kalkolitik dönemden beri görülen gürzlerin ilk şekli ovalken zamanla armut şeklini almış ve en sonunda yivli hale gelmiştir.¹⁹³ Topuz, mızrak ve balta saldırı amaçlı kullanılırken, kalkanlar düşmanlardan korunmak için tercih edilmiştir.

Sümerliler ve Akadlılara ait stellerde mızrakların kullanımına dair tasvirler yer almaktadır. Mızraklar hem savaş arabalarının içinde bulunan askerler tarafından hem de yaya askerler, piyadeler tarafından kullanılmıştır. Uzun resmedilen mızraklar, düşman ile aradaki mesafeyi koruduğu gibi, kalkan kullanan ve ağır zırha sahip düşmana karşı, bilhassa da yakın dövüşte daha faydalı olmuştur.¹⁹⁴ Sümer ve Akad Döneminin en önemli silahlarından biri olan mızrakların uçları bronzdan yapılmıştır.

Savaş baltaları ise kesici fonksiyonunun yanında, duvarlara delik açma veya surlarla çevrili kent kapılarının yıkılmasında etkili olmuşlardır. Sümerlilerin kullandığı baltalar taştan iken zamanla yerini metal baltaların aldığı bilinmektedir. Ağız kısmı bakırdan yapılmış baltalar, silah olarak da kullanılmıştır. Sümerliler aynı zamanda kama biçiminde iki tarafı keskin olan kılıçları da kullanmıştır.¹⁹⁵

¹⁹² Ciziri, Şerefhan Anadolu'dan Mezopotamya'ya Tarih ve Uygarlık, 104.

¹⁹³ Abdulhamit Kavak. "Sümer Ordusunda Askeri Organizasyon", 1-21.

¹⁹⁴ Abdulhamit Kavak. "Sümer Ordusunda Askeri Organizasyon", 1-21.

¹⁹⁵ Abdulhamit Kavak. "Sümer Ordusunda Askeri Organizasyon", 1-21.

SONUÇ

Tarihte birçok kavme ev sahipliği yapmış olan Mezopotamya coğrafyasında öne çıkan topluluklardan birisi de Akadlılardır. Akadlılar iklim değişimleri ve ekonomik sebeplerden ötürü ülkelerini terk etmişler, Mezopotamya coğrafyasına göç etmişlerdir. Geldikleri yerde Sümer kentleri bulunmaktaydı. Zamanla bu kentlerde yerel halkla birlikte yaşamaya başlamışlar dolayısıyla da bu iki toplumun iletişimi kaçınılmaz olmuştur. Akadlılar ilk olarak Sümerlilerin yanlarında işçi ve ücretli asker olarak çalışmaya başlamışlardır. Öyle görünüyor ki bu durum zaman içerisinde karşılıklı olarak birbirlerini etkilemelerine neden olmuştur. Sami kökenli bu topluluk gün geçtikçe sayılarını arttırmış ve Sümer kentleri arasında bir birlik sağlanamaması nedeniyle de bir süre sonra siyasi gücü ele geçirmişlerdir. Bu durum, Akad İmparatorluğunun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Sami kökenli bu topluluğun lideri ve bilinen ilk imparatoru Sargon'dur. Sargon, güçlenerek, doğru politikalar izleyerek ve askeri gücünü kullanarak bulunduğu coğrafyadan uzak yerlere seferler yapmış ve başarılı olmuştur. Bu başarının en önemli unsuru kurduğu ordudur. Akad ordusunun bu kadar güçlü olmasının nedenini sadece Sargon'a bağlamak doğru olmayacaktır. Sümerliler döneminde Akadlıların ücretli askerlik yapmalarının ve etkileşim halinde bulunmalarının neticesinde Akad ordusunun Sümer ordusundan etkilendiğini söyleyebiliriz. Sümer ordusunda, sık sıralar halinde mızrakla savaşan birlikler bulunurken Akad ordusunda başrol okçulara aitti. Tasvirilere bakıldığında Akad ordusunun kullandığı savaş aletlerinden çoğu Sümer ordusunda da görülmektedir. Bu aletler; miğfer, gürz, topuz, mızrak, savaş baltası, kalkan ve savaş arabalarıdır. İlk olarak Sümerliler tarafından kullanılan bu aletleri Akadlılar geliştirerek orduda kullanmıştır.

Çivi yazılı metinlerden Akad ordusunun denizaşırı seferler gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Sargon dönemine ait bir metinde “Gemileri demirledi” ifadesi yer almaktadır. Kültepe’de ele geçen bir metinde de Yukarı Deniz’i (Akdeniz) geçerek Alaşia’ya (Kıbrıs) ulaştığı bilgisi yer almaktadır. Bu metne göre Girit yakınlarında olduğu kabul edilen Kaptara ve Anaku’ya ulaştığı da ileri sürülmektedir. Aynı zamanda Maniştusu dönemine ait bir belgede de “Aşağı denizde gemileri vardı” ve “Basra körfezini aşarak kıyı şehirlerine askeri

seferlere çıktı” ifadelerinin yer alması Akad krallarının bir donanması olduğunu doğrular niteliktedir.

Sargon döneminde Akad ordusunun kaç kişiden oluştuğu tam olarak bilinmemektedir. Bir metinde günde 5400 asker huzurunda yemek yer ifadesi geçmektedir. Başka bir metinde ise yedi bin muharibi, üç bin habercisi, bin seçkin adamı ve köleleri olduğuna yer verilmiştir. Fatih Sargon metninde ise asker sayısı 40.000 olarak kaydedilmiştir. Bu sayının abartılmış olma ihtimali vardır. Öte yandan çivi yazılı metinler, Sargon’un ordusunun muharip, seçkin adamlar, haberciler ve kölelerden oluştuğunu dolayısıyla askerler arasında bir hiyerarşi olduğunu göstermektedir.

Sargon ordusuyla birlikte ülkesinden uzak pek çok coğrafyaya sefer yapmıştır. Bunlardan en önemlisi Puruşanda seferidir. Seferin nedeni Puruşanda’da ticaret yapan Akadlı tüccarların talepleridir. Bu bilgiden yola çıkarak Sargon’un Anadolu’ya gidebilecek kadar güçlü ve savaşçı askerleri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Puruşanda’daki Akadlı tüccarların varlığı Anadolu ile Mezopotamya arasında oluşan ticaret ağının zemininin de Sargon döneminde atıldığını göstermektedir. Dolayısıyla Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda gerçekleşen Anadolu ile Mezopotamya arasındaki iktisadi ilişkilerin başlangıcı Akadlılara dayanmaktadır.

Sargon’un 55 yıllık imparatorluğunun ardından Akad tahtına oğulları Rimuş ve Maniştuşu oturmuştur. İki kardeş imparatorluğu beraber yönetmiş ve büyük olasılıkla Maniştuşu tek lider olmak amacı ile önemli yöneticilerin de desteğini alarak bir suikast sonucu Rimuş’u öldürtmüştür. Maniştuşu 6 yıl daha imparatorluğun başında kalmış sonrasında Naram-Sin kral olmuştur. Dedesinin yolundan ilerleyen Naram-Sin birçok askeri sefer yapmıştır. Tıpkı dedesi gibi Naram-Sin’de Anadolu’ya bir sefer gerçekleştirmiş ve 17 krallık tarafından oluşturulan bir koalisyona karşı savaşmıştır. Yapılan savaşın bir zaferle mi yoksa bir yenilgi ile mi sonuçlandığı tartışmalıdır. Çivi yazılı metinlerde bu kralın da elde ettiği askeri başarılarda tanrı desteğine vurgu yaptığı görülmektedir. Bu durum Akad krallarının tanrısal desteğe verdikleri önemi göstermektedir.

Naram-Sin’in ordusundaki asker sayısı hakkında metinlerde geçen rakamlar oldukça fazladır. Kral 3 yıl içerisinde üç kez sefer gerçekleştirmiştir. İlkinde 120.000 kişilik, ikincisinde 90.000, üçüncü seferinde ise 60.700 kişilik ordusu olduğuna yer verilmiştir. Orduda bulunan kişilerin sayısı yaptığı tüm askeri seferleri kaybetmelerinden dolayı yıl yıl azalmış olmalıdır.

Naram-Sin'den sonra imparatorluğun başına Şar-kali-şarri geçmiş, onun zamanında imparatorluk zorlu süreçler yaşamış, eski gücünü yitirmiştir. Akadlıların yıkılış sürecinde isyanların çok etkili olduğunu söylemek mümkündür. Unutulmamalıdır ki Akadlılar Sümerlilerin hâkimiyeti altında yaşarken üstünlüğü ele geçirmişti ve sonrasında Sümerliler Sargon'un kurduğu imparatorluğun bir parçası olmuştu. Tekrar bir devlet kurmak için isyanlar olması kaçınılmazdı. Edebi bir metinde yer alan ifadelerle göre de tanrıların desteğini alamayan Naram-Sin yaptığı seferlerde büyük kayıplar vermiştir. Aynı zamanda dağlık bir kavim olan Gutilerin başkentlerine saldırımları da imparatorluğu yıkılışa sürüklemiştir.

Sümerlilere, Asurlulara, Babillilere kıyasla Akadlılara dair günümüze ulaşan bilgiler sınırlıdır. Bu imparatorluğa dair bilgiler kendilerinden sonraki devirlerde yazılmış kopyalardır. Akadlılar, böylesine güçlü bir krallık kurmuş olsalar dahi elimizde sınırlı belgeler olması büyük bir eksiklikler. Akad imparatorluğunun yıkılmasından sonra Mezopotamya coğrafyasında Babil ve Asur devletlerinin isimleri karşımıza çıkmaktadır. Bu iki devletin de tam anlamıyla Akadlılarla ilişkisiz olduğunu söylemek imkânsızdır. İki devlette Sami kökenli olup Akad kültürünün izlerini taşımaktadır.

Akad kralları arasında iki isim oldukça ayrı tutulmakta ve önem taşımaktadır. Bunlardan ilki Kral Sargon, ikincisi ise torunu Naram-Sin'dir. Tarihte iz bırakmış olan bu iki önemli kişilik ölümlelerinden sonra dahi unutulmamıştır. Bu iki kral hakkında bilgi veren metinlerin büyük bir kısmı onların ölümünden çok sonrasında yazılmıştır. Bu durum Sargon ve Naram-Sin'in farklı coğrafyalarda farklı toplumlar tarafından tanındıklarını göstermektedir. Örneğin Sargon'un doğum efsanesini anlatan metin Geç Asur ürünüdür. Hatta Geç Asur krallarından olan II. Sargon'un Akad imparatorluğunun kurucusu Sargon'un adını taşıması onun saygı ile anıldığını ve ne kadar güçlü bir kral olduğunu hatırlatmaktadır.

Asur kralı II. Sargon Akad kralı Sargon gibi savaşçı bir karaktere sahiptir ve güçlü bir ordusu mevcuttur. Asur ordusunun Akad ordusundan etkilendiğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Hem aynı coğrafyada kurulmuş olmaları hem de her iki imparatorluğun Sami ırkına mensup olmaları etkileşimi kaçınılmaz kılmıştır. Dolayısıyla Akad kültürüne ait pek çok unsur Asurlulara aktarılmıştır. Bu aktarımlar arasında askeri teşkilat ve teçhizat da vardır. Akad ordusunun kullandığı askeri teçhizatın Asur Döneminde de kullanıldığını anlaşılmaktadır. Özellikle kalkan, mızrak, zırh, ok ve yay gibi silahlar ile savaş arabaları bu hususta dikkat çekicidir. Zaman içinde değişimler de yaşanmıştır. Sümer ve Akad dönemlerinde savaş arabalarının çekilmesi için eşek, öküz ve katır gibi hayvanlar

kullanılırken, Asur Döneminde bu hayvanların yerini at almıştır. Bu değişim savaş arabalarını hızlandırmış, dolayısıyla savaş meydanlarında savaş arabalarının önemini arttırmıştır. Zırh kullanımı ise Asur Döneminde daha da yaygınlaşmıştır. Öyle anlaşıyor ki, savaş teknolojisi hususunda Sümerliler Akadlılara, Akadlılar ise Asurlulara örnek olmuştur.

KAYNAKÇA

ACAR, Ömer. “Samilerin Anavatanı Üzerine”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. sy.51 (2010): 415-444.

Akpınarlı, Nevyire & Hasan Utku Şatıroğlu. “Akbabalar Dikilitaşı: Sümer Şehir Devletlerinin Aralarındaki Hukuki İlişkilere Dair Çıkarımlar.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. sy. 71, 819-884.

ARIKAN, Yasemin. “The Mala River and its Importance According to Hittite Documents”. VI Congresso Internazionale di Ittitologia Roma, (2005): 40.

Asher Greve, Julia M. & Joan Goodnick Westenholz. *Goddesses in Context: On Divine Powers, Roles, Relationships and Gender in Mesopotamian Textual and Visual Sources*. Fribourg/Göttingen: Academic Press/Vandenhoeck Ruprecht, 2013.

Ateş, Hamza & Soner Ünal. “Devletin Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğusu’nda İdari Hayat.” *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* sy 1, 21-42.

BAKIR, Abdulhalik. “Kûtü’l-Amâre Adı ve Tarihsel Alt Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme.” *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*. sy. 1, (2017): 13-28.

Burcu, Kaymak. “M. Ö. IV. Ve II. Binlerde Mezopotamya’ya Göçler ve Göç Sonrası Siyasi Gelişmeler”. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2011.

Cemil, Bülbül. “Eski Çağ Tarihinde Sami Göçleri”. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2005.

Ciziri, Şerefhan. *Anadolu’dan Mezopotamya’ya Tarih ve Uygarlık*. Ankara: Doruk Yayıncılık, 1997.

Cline, Eric H. & Mark W. Graham, *Antikçağ İmparatorlukları*. İstanbul: Say Yayınları, 2017.

ÇAĞATAY, Neş’et. “Samiler-Araplar ve Güney Arabistan Devletleri”. *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*. sy.3, (1995): 44-67.

Büşra, Çakmak. “Dünyanın Oluşum Süreci ve Paleolitik-Mezolitik Çağ’da Mezopotamya”. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2022.

ÇIVGIN, İzzet. “Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Levant’ta “Halaf Dönemi” (MÖ 6100-5300/5100): Maddi Kültür, Geçim Ekonomisi Ve Kültürel Temas.” *Akdeniz Uygarlıkları Araştırmaları Dergisi*. (2020): 1-63.

Çiftçi, Gamze Ebru. *Tarihsel Süreçte Yönetim Düşüncesi*. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2019.

Yunus, Çiftçi. “Yukarı Mezopotamya Bölgesi, Başlangıcından Neolitik Çağ’ın Sonuna Kadar Anıtsal Yapıların Kültürel, Sosyal ve Ekonomik Bağlamda Değerlendirilmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2021.

Ömer Faruk, Dağ. “Mezopotamya Coğrafyası ve Jeopolitik Önemi”. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2020.

DURMUŞ, İlhami. “Sümerlilerin Kökeni ve Kültürü”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. sy. 17 (2018): 177-200.

FISH, Thomas. “War and Religion in Ancient Mesopotamia”. *Bulletin of the John Rylands (BJRL)*. sy. 2 (1939): 389.

Günaltay, Mehmet Şemsettin. *Yakın Şark Elam ve Mezopotamya*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.

Günaltay, Mehmet Şemsettin. *Yakın Şark*. Ankara: TTK Yayınları, 1987.

GÜNBATTI, Cahit. “Kultepe’den Akadlı Sargon’a Ait Bir Tablet”. *Anadolu Arşivleri (Emin Bilgiç Anı Kitabı)*. (1997): 133-154.

GÜR, Yasin. “Hitit ve Eski Mısır’da Teknolojik Bir Silah: Savaş Arabaları”. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*.i sy.3, 675-696.

Hamblin, William J. *Warfare In The Ancient Near East To 1600 Bc Holy Warriors At The Dawn Of History*. Usa: Routledge Taylor Francis Group, 2006.

Selim, Ersoy. “M.Ö. II. Binde Mezopotamya–Anadolu Siyasî Münasebetleri”. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2008.

KALE, Hasan. “M.Ö.3000’de Anadolu’nun Politik Coğrafyası”. *Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi*. sy. 9 (2001): 25-35.

Murat, Kaplan. “Mezopotamya’da İktisadi Yapı, En Eski Çağlardan Asurlulara Kadar”. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2010.

KAVAK, Abdulhamit. “Sümer Ordusunda Askeri Organizasyon”. *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*. sy. 36 (2017): 1-21.

KAYA HASDEMİR, Hülya. “Akadlı Sargon’un Mezopotamya Hâkimiyetinde Enheduanna’nın Rolü”. *Oannes Dergisi*. sy. 2 (2021): 425-438.

Kınal, Füzulan. *Eski Mezopotamya Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1983.

KIYMET, Kurtuluş. “Hitit Metinlerinde Akad Çağı ile İlgili Kayıtlar”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. sy. 66 (2019): 11-66.

Köroğlu, Kemalettin. *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

Kramer, Samuel Noah. *Sümerler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.

Kuhrt, Amelie. *Eski Çağ'da Yakındoğu*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

KUZUOĞLU, Remzi. "Acemhöyük'ten Eski Asur Dönemi'ne Ait İki Çivi Yazılı Belge". *Höyük Dergisi*. sy. 8, 1-15.

Landsberger, Benno. *Önasya Kadim Tarihinin Esas Meseleleri*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1943.

LANDSBERGER, Benno, & Mebrure Tosun. "Mezopotamya'da Medeniyetin Doğuşu." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*. sy. 3, 419-436.

Memiş, Ekrem & Cemil Bülbül, *Eskiçağda Göçler*. İstanbul: Ekin Yayınevi, 2019.

Memiş, Ekrem. *Eski Mezopotamya Tarihi*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2015.

PASZKE, Marcin Z. "From Sargon to Narām-Sîn: some remarks on Akkadian military activity in the II nd half of the III rd millennium bc. The example of Eastern campaigns." *Acta Archaeologica Lodzienci*. (2022): 75-83.

Okay, Pekşen. "Eski Mezopotamya'da Din-Siyaset İlişkisi (Sumer-Akad-Babil)". Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2017.

PEKŞEN, Okay. "Eski Mezopotamya'daki Savaşlarda Tanrıların Rolü". *Journal of History Studies*. sy. 8 (2016): 55-68.

PEKŞEN, Okay. "Eski Önasya Tarihinde Gutiler". *Turkish Studies-Historical Analysis*. sy. 1, 245-259.

RADNER, Karen, "The Oxford History Of The Ancient Near East, From The Beginnings to Old Kingdom Egypt and The Dynasty Of Akkad". *New York Oxford University Press* (2020).

Tuğba, Sabuncuo. "Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Çocuk". Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2019.

SARICA, Orhun. "Hitit ve Asur Ordularının Mukayesesi". *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. sy. 1, 285-296.

SAVRUN, Ergenekon. "Tarihte Araplar ve Türk-Arap İlişkileri". *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*. sy.9 (2018): 229-257.

Seyrek, Ahmet. *Medeniyete Yön Veren Uygarlıklar Akad*. İstanbul: Maviçatı Yayınları, 2019.

SİVRİOĞLU, Ulaş Töre & Muzaffer Ercan Yılmaz. “İlk Çağ Uygarlıklarında Diplomasi.” *U.Ü. SBE Dergisi*. sy. 2 (2017): 179-227.

Soysal Oğuz, “Akkad Kralları Sargon ve Naramsin’in Anadolu Seferleri Konusunda Bazı Ayrıntılar” *Cahit Günbattı’ya Armağan* içinde, ed. İ. Albayrak- H. Erol- M. Çayır. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2015.

SOYSAL, Oğuz. “Boğazköy Kaynakları Işığında Akkad Kralları ile İlgili Edebî-Tarihî Metinler Hakkında Görüşler”. *Colloquium Anatolicum Dergisi*. (2020): 101-120.

SOYSAL, Oğuz. “Sargon, Nur-Dagal/n ve Puruşhanda”. Samsat’tan Acemhöyük’e Eski Uygarlıkların İzinde Aliye Öztan’a Armağan. *Ege Üniversitesi Yayınları* (2017): 217- 229.

ŞAHİN, Abdullah. “Çivi Yazılı Belgelerde Sargon ve Naramsin Dönemleri”. *Eskiçağ Araştırmaları ve Dergisi*. sy. 24 (2021): 66-77.

Tanilli, Server. *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.

TEKİN, Murat. “Eski Mezopotamya’da Coğrafi ve Etnik Yapı”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. (2014): 111-125.

TDK, TDK Yayınları, Ankara 2015.

Yıldırım, Ercüment. *Eskiçağ Mezopotamya’sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2017.

Yıldırım, Recep. *Eskiçağ Tarih ve Uygarlıkları (Uygarlık Tarihine Giriş)*. Ankara: Saray Matbaacılık, 2011.

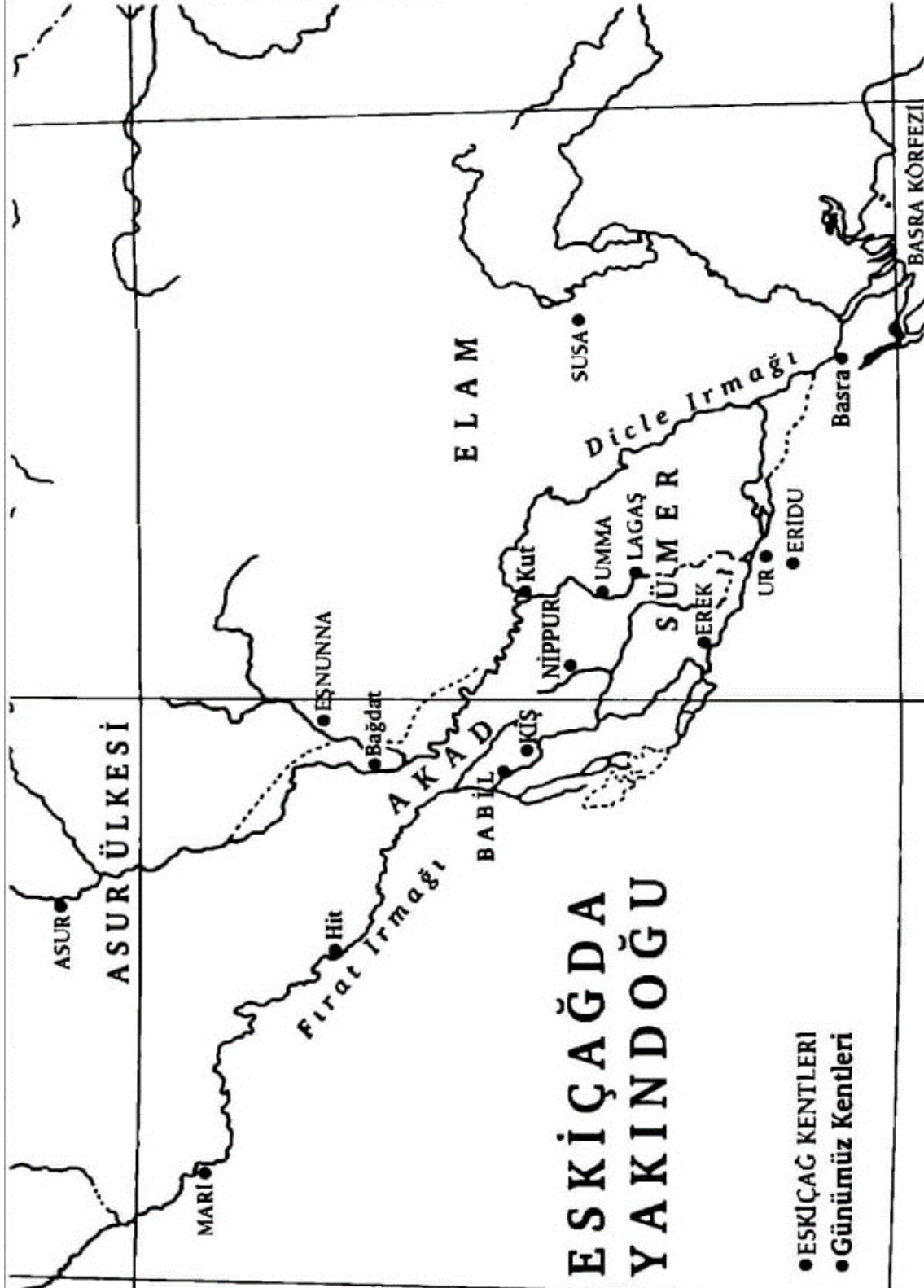
Suna, Yıldırım. “Eski Çağ’da Darbeler”. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2020.

Westenholz, G. Joan. *Legends of the Kings of Akkade*. Indiana: Winona Lake, 1997.

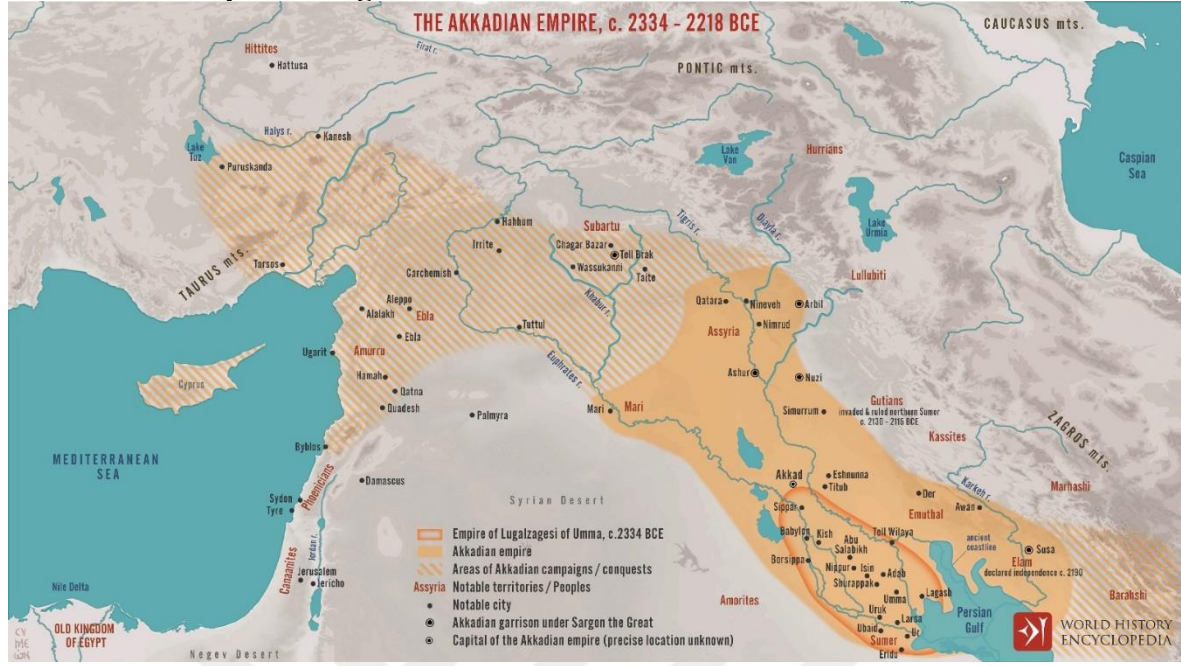
Selz, Gebhard J. *Sümerler ve Akadlar*. İstanbul, 2020.

EKLER

EK. 1. Mezopotamya coğrafyası. ¹⁹⁶

EK. 2. Akad İmparatorluğu sınırları. 197

EK. 3. Ur standardı. 198

¹⁹⁷ <https://www.worldhistory.org/image/15457/the-akkadian-empire-c-2334---2218-bce/>; erişim tarihi: 25. 11. 2023.

¹⁹⁸ https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1928-1010-3 ; erişim tarihi: 25.11.2023.

EK. 4. Akbabalar steli. ¹⁹⁹

¹⁹⁹ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010121794>; erişim tarihi: 03.05.2023.

EK. 5. Kral Sargon dönemine ait savaşçıların resmedildiği bir stel.²⁰⁰

²⁰⁰ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl01012345> ; erişim tarihi: 03.05.2023.

EK. 6. Sargon döneminde tutsakların resmedildiği bir stel.²⁰¹

²⁰¹ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010123452> ; erişim tarihi: 03.05.2023.

EK. 7. Naram-Sin, dört bölgenin kralı yazan bir vazo. ²⁰²

EK. 8. Naram-Sin ile Susa hükümdarı (?) arasında imzalanan ittifak antlaşması. ²⁰³

²⁰² <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010168097> ; erişim tarihi: 03.05.2023.

²⁰³ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010181586> ; erişim tarihi: 03.05.2023.

EK. 9. Rimuş dönemine ait savaşçıların resmedildiği bir stel.²⁰⁴

²⁰⁴ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010121766> ; erişim tarihi: 03.05.2023.

EK. 10. Sargon dönemine aittir.²⁰⁵

²⁰⁵ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010123453> ; erişim tarihi: 03.05.2023.

EK. 11. Naram-Sin steli.²⁰⁶

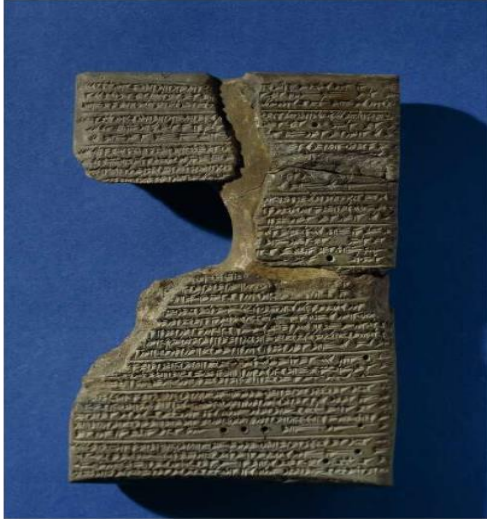

²⁰⁶ <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010123450> ; erişim tarihi: 03.05.2023.

EK. 12. Akad İmparatorlarından Sargon veya Naram-Sin.²⁰⁷

EK. 13. Sargon'un Amurru ve Elam'daki fetihlerine ait stel.²⁰⁸

²⁰⁷ https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_C-281 ; erişim tarihi: 18.04.2023.

²⁰⁸ https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_K-2130 ; erişim tarihi: 18.04.2023.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 7 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşlukları ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Danışman Adı Soyadı

İmza